

אתר דעת - מכללת הרצוג

מסכת ברכות מן הגניזה

מאת

אברהם כץ

בין האוצרות הספרותיים שלנו, המפורזים על פני ספריות העולם, נתיחד מקום של כבוד לגיזה הקאהירית. החומר שבעיזה מתייחס לנושאים רבים: מקרא ופרשנות המקרא, דקדוק עברי, תרגום, מדרשים משנה, תלמוד בבלי וירושלמי, ספרות הגאונים, פיוט ושירה, מסמכים היסטוריים וכן חומר מתורגם לעברית, ערבית ולשון ערבית-יהודית.

עם פרסום הגיזה נפתחה תקופה חדשה בתולדותיה של חכמת ישראל: כל ענף וכל מקצוע שלה יונק מן הגיזה ומתעשר משפע החומר שבה, ברם עדיין החלק הארי צרור והתום. פרופסור אלכסנדר מרכס ז"ל, הביבליוגרף וההיסטוריון, צדק באמרו שעוד לא נמצא מוסד שיקבל על עצמו להוציא לאור את כל קטעי הגיזה. נעלה מכל ספק הוא, כי קטעים אלו, לאחר שיתעזרו מעפרם ויפתעו כראוי, עוד יחזירו לנו נשמותיהם ונשמותיהם של דורות רבים. כיום נחים הם למעצבה, מפורדים ומפורזים במחסני הספריות השונות, לפעמים דפיה של תעודה אחת מפורזים בכמה ארצות רחוקות זו מזו ורק פרסום מקרי של שני חוקרים מוכיח שלפנינו קטעים המשלימים זה את זה. בלי ספק צדק אותו מאמר חכמים הקובע כי "האמת בכל היא", לאמור, רק איחודו וארגונו המלא של חומר הגיזה הוא הערובה לאמת ולברכה הגלומות בו. אם כי הרבה מקטעי הגיזה הם שתומים ולפעמים הדפים מקולקלים עד שהמחוק מרובה על הכתב, וסוד הפיעוץ נעלם ורחוק מאתנו, באשר חסרים אנו כל רקע להבנתם, בכל זאת חשוב לדעת שעל פי רוב משמשים קטעי הגיזה ידיעה ראשונה על-קיומם ומציאותם של נושאי העניינים הנדונים בהם. ברור על כן כי "קורפוס" שלם של קטעים אלה יש בו כדי להעשיר במידה מרובה את ידיעותינו ביחס לתנאים שבהם היתה נתונה התקופה בה הועבר המרכז היהודי ממזרח למערב.

"גזירה" הוא מקום מיוחד שבו גנויים לשם שמירה מן החילול תשמישי קדושה, ספרים קרוצים או ספרים שיצאו מכלל שימושם לאחר שנתבלו. במשך הזמן נבלעו בעזיה לא רק ספרים קרוצים ובלויים, כי אם ספרים שנפגעו במקצת, כלומר - ספרים שעל ידי השימוש המרובה בהם נקרעו, בתחילה או בסוף, ולא היו ראויים לשמש את ייעודם. וכך מגדירה הברייתא את הגזיה: "תשמישי קדושה גנוין... ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמי (רש"י: כמו אמתחת ושקלשום בו ספר), ספרים תפלין ומוזות ותיק של ספר תורה ונרתיק של תפלין ורצועותיהן... ואמר רבה ספר תורה שבלה גנוין אותו אצל תלמיד חכם" (מילה כ"ו, ע"ב). הגזיה לספרים היא איפוא ביסודה כקבורה לאדם; כשם שהאדם נקבר באדמה כדי שלא יתבוה, כך ספר היוצא מכלל שימוש גנו כדי שלא יתחלל.

מלבד הספרים שנפסלו מחמת יושנם, גדונו לגזיה ספרים שנפסלו מחמת "חידושם" דווקא, דהיינו - ספרים שרוח חכמים לא היתה נוחה מהם, או שסתרו דברי תורה. היו אלה ספרים שנפסלו והורדו ממעמדם, שבשעתם זכו להכנס ל"קאנון" למעמד כתבי הקודש, ולאחר מכן מצאו בהם טעמים לפגם ונעזו. חזקיה המלך גז ספר רפואות (ברכות י, ב). ספרים אלה געזו מחמת ייחוסם או מפני האזכרות שבהם, הגלוינים וספרי הצדוקים - ראה שבת קט"ו, ע"א) כדי ששם שמים לא יהא מוטל באשפה. על כן אמרו: כל כתבי הקודש... ואף על פי שכתובים בכל לשון טעונים גזיה... אמר רבי יוסי, מעשה באבא חלפתא שהלך אצל רבן גמליאל בריבי לטבריא ומצאו שהיה יושב על שולחנו של יוחנן הנוף (בתוס' ד' יוחנן בן ינוף) ובידו ספר איוב תרגום והוא קורא בו, אמר לו: זכור אני ברבן גמליאל אבי אביך, שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית והביאו לפניו ספר איוב תרגום ואמר לבנאי: שקעהו תחת הנדבך. אף הוא צייה עליו געזו (שם קט"ו, ע"א).

מלבד ספרי קדוש שנתבלו ואותם ספרים שנפסלו מקדושתם ונשארו על הסף כ"ספרים חיצוניים" (כגון ספר בן סירא במקורו העברי שנתגלה בעזיה הקאהירית), נתיחד מקום בעזיה גם לספרים שלא היתה בהם מעולם רוח של קדושה ואף לא התיימרו להגיע למעמד כזה, וזאתם להיעזו באה להם רק משום שנכתבו בלשון הקודש. מעולם לא נתייחדה אצלנו לשון הקודש לכתבי הקודש באופן בלעדי. בלשון זו כתבו היהודים את מכתביהם, ניהלו את חשבונותיהם ואף חיברו בה שירי אהבה ויץ. חלק גדול של מסמכים רשמיים כגון הסכמים, חוים, שטרי גישואין, גיטין וכן פרוטוקולים ופסקי דין של בתי המשפט היו

מקיימים בלשון הקודש או לפחות נכתבו באותיותיה. ולכן גם המסמכים הללו, שאין להם לכאורה שום יחס לדברים שבקדושה, זכו ליחס של כבוד הודות ללבושם העברי, ועל כן נטמנו גם הם ונשתמרו באותה עיזה מכובדת. ג

הערכה ביחס למהותה של העיזה נכתבה על ידי פרופסור שלמה ז' שכטר, לאחר ששהה במצרים שנה אחת (1896-1897), על פי בקשתו של ד"ר צ'רלס טיילור; ששימש בזמנו דיקן סט' ג'ון קולג', קיימברידג', אנגליה: *העיזה והאוצרות ה"עניזה"*, אשר הביא ד"ר שכטר, ומסרו לאוניברסיטת קיימברידג' שהוא נמנה אז עם סגל המורים והמרצים שלה. מאוחר יותר, כאשר ד"ר שכטר הגיע לארצות הברית על מנת לעמוד בראש הסמינר התיאלוגי של יהדות אמריקה; הוא הביא אתו כמות ניכרת של כתבים מאוצר העיזה. פרופסור שכטר פרסם שני כרכים קלאסיים על חומר העיזה: אולם רובו של חומר זה מחכה עדיין למיץ, סידור, עריכה והדפסה, על מנת להביאו בצורה מתאימה בפני חוגי הלימודים והתלמידים. עם פירסום ה"גוף" השלם של כתבי הגניזה, נוכל לקבל מושג מעמיק יותר, אשר יאפשר לנו להבחין את החיים הפרטיים של האנשים, אשר עד כה חסרים לנו מקורות מפורטים אודותם. ידיעה מקיפה של כתבים אלה תפתח לפנינו אופקים נרחבים להבנת התקופה ואשיה.

רוב חומר העיזה נמצא בספריות באנגליה, ברית-המועצות, ארצות-הברית, מצרים, אוסטריה, הונגריה, גרמניה – בספריית הקהילה העברית בברלין; וצרפת.

לפני ביקורו של ד"ר שכטר במצרים ביקרו בבית הכנסת העתיק בקאהיר גם שמשון ד' גלדרן (1753), יעקב ספיר (1864), הרב ורטהיימר מירושלים, אברהם פירקוביץ (1865) ואלחנן אדלר (1888 ו-1896). הקראי פירקוביץ הצליח להביא אתו לפטרבורג (לנינגרד) את האוסף הגדול ביותר של כתבים עבריים, שורמוניים וכתבי קראים קדומים. חלק מאוספו נרכש על ידי הספרייה העממית בלנינגראד בשנת 1867, ואילו האוסף השני של פירקוביץ נרכש על ידי הספרייה העממית בלנינגראד אחרי מותו. האוסף השני של פירקוביץ הוא לא רק גדול בכמות, אלא גם רב האיכות ויקר המציאות. אוסף זה מכיל, בהתאם לספרו של פרופסור פאול קאהלה: יעזות קאהיר, 159 מגילות בקלף ובעור, 1000 כתבי יד עבריים ולמעלה מ-2000 כתבי יד ערביים. נוסף לזה מכיל האוסף

i ראה גם המחקרים והספרים של פרופ' ש. ד. גויסלין, חיים שירמן, שרגא אברמסון, לוי גינצבורג, שמחה אסף, נחמיה אלוני ועוד.

למעלה מ-1500 חלקים של ספרי תורה וספרי קודש, אשר לפחות ארבע עשר מהם ומנם בשנים 929-1121.

נראה לי, שמבחינת האיכות נתגלגל חלק חשוב מן העיזה לאוסף אנטונין, על שם הארכימנדרית הרוסי אנטונין קאפוסטין (1817-1894), שמשנת 1865 ועד יום מותו ישב בירושלים ושימש כראש המשלחת הרוסית, ומכאן ערך סיורים ארכיאולוגיים בארץ ישראל וסביבותיה. בהיותו בירושלים שמע על המציאה בקאהיר והיה אחד הראשונים שהגיעו למקום. הוא ידע לבחור את הקטעים החשובים ביותר! אחרי מותו רכשה הספרייה הקיסרית שבפטרבורג את עזבונו, שבו היו כ-1200 קטעים מן העיזה הקאהירית. אוסף זה של אנטונין נצטרף לאוסף הגדול של הקראי פירקוביץ והם נמצאים כיום בספרייה הציבורית ע"ש סליקוב שצ'רין שבלנינגראד.

על ערך אוסף העיזה של אנטונין כותב הרכבי בסקירתו בשנת 1899: "הקטעים העבריים והערביים של אוסף הארכימנדרית אנטונין, הם ממוצא אחד ומשותף של האוסף השני של פירקוביץ, היינו: מה'עיזה' במצרים, והם משלימים זה את זה במידה רבה, יחד הם מוסיפים כבוד וגאון לספרייה הציבורית המלכותית"².

כן כותב הרב פרופ' שמחה אסף ז"ל בהקדמתו לספרו "תשובות הנאנים מתוך העיזה", ירושלים תרפ"ט: "יד חוקר לא טיפלה באוסף זה עד הזמן האחרון חוץ מרא"א הרכבי ז"ל, שפרסם דברים שונים ממנו והודיע על טיבם של פארגמנטים הכוללים בו. עיקר הקושי שיש בשימוש כתה"י שבלנינגראד הוא שעד היום לא נדפס מהם שום קטלוג, ואין איש יודע ידיעה ברורה מכתה"י הנמצאים שם".

בחמשת ביקורי בספרייה הציבורית בלנינגראד, נודמן לי לבחון את הכרססת שהכין הרכבי בכתב ידו ולחקור ולרשום 1189 מספרים. ובשנת 1963 פרסמתי קטלוג שלם של אוסף אנטונין. בחינת הנושאים, באוספו של אנטונין, לימדה שהם מקיפים כמעט את כל שטחי הספרות בעברית ועברית-ערבית, כפי שהיו בתקופת הנאונים, במצרים ובארצות השכנות. ספרות תנ"כית תופסת יותר מן המחצית של האוסף כולו. מקום שני תופסים ספרי התפילה, שהם כחלק השישי של האוסף, והשאר תלמוד, מדרש והלכה.

² סקירה דף 86.

A. J. Katsh. The Antonin Geniza in the Saltykov-Schedrin Library in Leningrad, 3 Insti. of Hebrew studies. N. Y. 1963.

שיעור היחס הבלתי שווה של הקטעים באוסף זה של ספרות התנ"ך, הוא בגלל התפוצה הגדולה של ספרי הקודש. בכל בית היה ספר תנ"ך וסידור אחד או שניים. לכל תלמיד חכם היה תלמוד וספרי מדרש והלכה. ואילו ספרים שאינם מכתבי הקודש נמצאו ברשות יחידים בלבד. "בית הכנסת בפוסטאט-קאהיר היה גם מקום המשרדים של בית הדין, שבו הוחזק החומר הארכיוני של רשומות בית הדין; במרוצת הימים התערב ארכיון בית הדין עם ספרי הקודש הטעונים גיזה ונתקדש בקדושתם. השוואה של נוסח התלמוד הנדפס ונירסאות של רבותיו הראשונים והאחרונים לנוסח הגיזה חשובה לנו מכמה טעמים. שניאות סופרים ומעתיקים ודאי מצויות גם בקטעים אלה, אבל יש בהם שינויי נוסח חשובים שעדיין צריכים עיון והשוואה להעמיד גירסה על דיוקה. השוואת קטעי הש"ס שבדפוסים עם אלה שבכתבי היד ובעיזה חשובה לנו לתיקון שניאות שנתהוו בהדפסות החזרות של הטכסטים, ולהבין את הנוסחאות ואת הנירסאות של הראשונים. כידוע השתמשו הראשונים בכתבי יד שונים שעל פיהם ביררו וקבעו את הנוסחאות שגראו להם כנכונות. לא תמיד עמדו לרשות המדפיסים אותם כתבי יד על שפע נוסחאותיהם הידועים לנו היום ועומדים לרשותו באוספים השונים. מדפיסי הש"ס האחרונים הביאו במהדורותיהם גירסאות ונוסחאות מכתבי יד שלא היו מצויים בידי המדפיסים הראשונים. לפיכך חשובים לנו כתבי יד אלה לחקר הנוסחאות המיוחדות ומשמעותן. קטעי הש"ס החדשים של "אוסף אנטונין" שהיו בלתי ידועים עד היום יתרמו, כפי שאנו מקווים, להבנה מעמיקה יותר של מקורותינו ובהירו לנו הרבה סתומות.

ידוע שהנאונים התחשבו בכל נוסח ונוסח. מה שחשוב לעניינו הוא, שגם הראשונים השתמשו בנוסחאות הגניזה. ידוע שרש"י, בעלי התוספות ושאר הראשונים מצטטים את גירסאות הגניזה כמו שרש"י כותב: "מצאתי כתוב בנוסחאות הנאונים ולא גרסין להו". מובטחני שאין לנו כאן עניין של שניאות אלא הוכחה שרבותינו הראשונים השתמשו בנוסחאות למרות שהתנגדו להן, ולפיכך כל נוסח חדש חשוב הוא.

מאוסף אנטונין מוגש בזה צילום של קטעי הגניזה למסכת ברכות. שנינו הנוסחאות בשלימותם יבואו בכרך מיוחד. אולם, מפאת שרבים מן השינויים הם מהותיים ובעלי משמעות וחשיבות מרובה, נביא להלן מספר דוגמאות. השוואת הנוסחאות נעשתה על פי מקורות אלה:

- א - צילום העזרה, שהתח כיסוד לחילופי הגירסאות וציון בקו כזה /
- ב - גוסס התלמוד הנדפס דפוס "האלמנה והאחים ראם" ווילנא תרפ"א לפ"ק וסימנו "ד"
- ג - גוסס כתב יד מינכען וסימנו "מ"
- במחקרי בהשואת הגירסאות נכחתי שגוססת העזרה קרובה לגוסס הכתב יד מינכען, אבל גוסס העזרה מנוגד יותר מגוסס מינכען לגוסס התלמוד הנדפס. ז"א שבמקום שגוסס התלמוד הנדפס וכתב יד מינכען משתווים זה לזה, גירסת העזרה מנוגדת להם.
- במחקרי בשניי הגוססאות השתמשתי בתלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, תוספתא, מדרש רבה, פסיקתא דרב כהנא, וכגוססאות של רבותינו "הראשונים והאחרונים" בספרים דלהלן:
- גירסאות של רש"י ותוספות
- הרי"ף בדפוס האלמנה והאחים ראם ווילנא
- פסקי הרי"ף על ברכות לרבנו ישעיה די טראני הזקן ז"ל, הוצאת מכון התלמוד הישראלי השלם, ירושלים תשכ"ד.
- הרא"ש בדפוס האלמנה והאחים ראם ווילנא (ובמעדני יום טוב שם)
- הרשב"א דפוס אוצר הספרים ניו יורק תשכ"א
- עין יעקב, דפוס ווארשא תרמ"ו
- ילקוט שמעוני על תנ"ך הוצאת "פרדס" ניו יורק
- גוסס לזה השתמשתי בגירסאות המובאות במהרש"א וב"פני יהושע" ובגירסאות של הגהות הב"ת ומסורת הש"ס.

להלן השואת הגוססאות לפי כתבי היד בלוחות שבסופו של המאמר:

אתר דעת - מכללת הרצוג

מסכת ברכות מן הגניזה

[7]

דוגמא א' אמר ר' יוחנן ברכות עמוד 6 שורה 6: אמר ר' יוחנן לא אמרן אלא דלא אמר

עזיה ברכות עמוד 6 שורה 5-6: אמר ר' יוחנן לא אמרן אלא דלא אמר

למען... אבל אמר למען

ברכות טז, ע"א: אמר ר' יוחנן לא שני אלא שלא פתח בלמען... אבל

פתח בלמען ד'

נוסח הרי"ף והרא"ש: א"ר יוחנן לא אמרו (ג' הרי"ף שני) אלא דלא אמר

אמר למען... אבל אמר למען

דוגמא ב' אמר ר' יוחנן ברכות עמוד 6 שורה 14: ר' שמעון בן יוחאי אומר

ברכות טז, ע"א: חסר ד' אמר ר' יוחאי אומר

נוסח הרי"ף: ר"ש בן יוחאי אומר

נוסח הרא"ש: ר"ש בן (יוסי) (ג"א יוחאי) אומר

דוגמא ג' אמר ר' יוחנן ברכות עמוד 6 שורה 16: אישתיק ולא אמר ליה ולא מדי

ברכות טז, ע"א: אשתיק ד' אמר ר' יוחנן ברכות עמוד 6 שורה 16: אישתיק ולא אמר ליה ולא מדי

נוסח הרא"ש: אישתיק ולא א"ל ולא מדי

דוגמא ד' אמר ר' יוחנן ברכות עמוד 6 שורה 17: אמר ר' יוחנן בטלין

ברכות טז, ע"א: אמר רב ששת והוא שבטלין ד' אמר ר' יוחנן בטלין

נוסח הרא"ש: א"ר יוחנן בטלים

דוגמא ה' אמר ר' יוחנן ברכות עמוד 6 שורה 19: כאן בפרק ראשון כאן בפרק שני

ברכות טז, ע"א: הא בפרק ראשון הא בפרק שני

נוסח הרי"ף והרא"ש: כאן בפרק ראשון כאן בפרק שני

דוגמא ו' אמר ר' יוחנן ברכות עמוד 7 שורה 3-4: ברכה ראשונה כתקנה... והכולל בונה ירושלם

ברכות טז, ע"א: ברכה ראשונה כתקנה... והכולל בונה ירושלם

נוסח הרא"ש: ברכה ראשונה כתקנה... והכולל בונה ירושלם

אתר דעת - מכללת הרצוג

[8]

אברהם י. כץ

ברכות טז, ע"א: ברכה ראשונה כתיקונה... וכוללין בונה ירושלם ד' גוסס הרי"ף והרא"ש: ברכה ראשונה כתיקונה... וכולל לבונה ירושלם בברכת הארץ וחומם.

דוגמא ז'

גיזה ברכות עמוד 7 שורה 9-5: מברכין כתיקנה ארבע מתני' חתן... שעה אחת ברכות טז, ע"א: מברכין כתיקונה חתן פטור מק"ש ד' גוסס הרי"ף והרא"ש: מברכין כתיקנה ארבע מתני' חתן... שעה אחת

דוגמא ח'

גיזה ברכות עמוד 7 שורה 22-23: רחץ בלילה... לא למדתו ברכות טז, ע"ב: רחץ לילה... למדתו ד' גוסס הרי"ף והרא"ש: רחץ בלילה... לא למדתו

דוגמא ט'

גיזה ברכות עמוד 7 שורה 24: אין אני כשאר כל אדם... מאי טעמי ברכות טז, ע"ב: איני כשאר בני אדם... גמי מ"ט דרבנן (שמעת בן) גמליאל ד' גוסס הרי"ף והרא"ש: איני כשאר כל אדם... גמי מ"ט

דוגמא י'

גיזה ברכות עמוד 7 שורה 25: ורבנן הוא דגורו בלילה ברכות טז, ע"ב: חסר ד' גוסס הרי"ף: ורבנן הוא דגורו בלילה

דוגמא י"א

גיזה ברכות עמוד 7 שורה 26: לא למדתו ברכות טז, ע"ב: למדתו ד' גוסס הרי"ף והרא"ש: לא למדתו

דוגמא י"ב

גיזה ברכות עמוד 8 שורה 3: ואין אומרין עליהם לא ברכת ברכות טז, ע"ב: ואין אומרין עליהם ברכת ד' גוסס הרי"ף והרא"ש: ואין אומרין עליהן לא ברכת

אתר דעת - מכללת הרצוג

מסכת ברכות מן הגניזה

[9]

דוגמא י"ג

עיזה ברכות עמוד 8 שורה 4: שמתה שפחתו... ונכנסו... עלו אחריו...
ברכות טז, ע"ב: ומתה שפחתו... ונכנסו... ועלו אחריו...
נכנסו... עלו אחריו... ונכנסו... עלו אחריו...

דוגמא י"ד

עיזה ברכות עמוד 8 שורה 7: ועכשיו אפי' ברוחחין אי אתם נכרים...
ברכות טז, ע"ב: עכשיו אי אתם נכרים אפילו בחמי חמין ד...
נכנסו... עלו אחריו... ונכנסו... עלו אחריו...

דוגמא ט"ו

עיזה ברכות עמוד 8 שורה 8-9: לא ברכת... אלא כשם...
ברכות טז, ע"ב: ברכת... אלא מה אומרים עליהם כשם ד...
נכנסו... עלו אחריו... ונכנסו... עלו אחריו...

דוגמא ט"ז

עיזה ברכות עמוד 8 שורה 13-16: תנו רבנן עבדים ושפחות... תנו רבנן אין

קורין

ברכות טז, ע"ב: תנו רבנן אין קורין... תניא אידך עבדים ושפחות ד...
נכנסו... עלו אחריו... ונכנסו... עלו אחריו...

ואין קורין

דוגמא י"ז

עיזה ברכות עמוד 13 שורה 3-4: ואת שאין למטה... אלו ואלו פטורין...
ברכות יז, ע"ב: ואת שלאחר המטה... ואלו ואלו פטורין ד...
נכנסו... עלו אחריו... ונכנסו... עלו אחריו...

דוגמא י"ח

עיזה ברכות עמוד 13 שורה 19: אין לו בית לחכירו...
ברכות יז, ע"ב: ואם אין לו בית חבירו ד...
נכנסו... עלו אחריו... ונכנסו... עלו אחריו...

[20]

אברהם י. כץ :

דוגמא י"ט

גזיזה ברכות עמוד 13 שורה 23: ובשבת מיסב ואוכל ואוכל בשר
ברכות יח, ע"א: ובשבת מיסב ואוכל בשר ד
נוסח הרי"ף: ובשבת מיסב ואוכל ואוכל בשר

דוגמא כ'

גזיזה ברכות עמוד 13 שורה 24-25: וחייב בקריית שמע ובתפלה ... ובכל
... רבן גמליאל אומ'

ברכות יח, ע"א: ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפלה ומן התפילין
ומכל ... רבן שמעון בן גמליאל אומר ד

נוסחת הרי"ף והרא"ש: וחייב בקריאת שמע ובתפלה ובכל ... רבן גמליאל
אומר

דוגמא כ"א

גזיזה ברכות עמוד 13 שורה 26: וא"ר יוחנן תשמיש
ברכות יח, ע"א: וא"ר יוחנן מאי בינייהו תשמיש ד
נוסחת הרי"ף והרא"ש: ואמר ר' יוחנן תשמיש

מקומות שנוסח "מדרש עין יעקב" ומדרש "ילקוט שמעוני"
משתווה עם נוסח הגניזה

גזיזה ברכות

גזיזה עמוד 6 שורה 14: ר' שמעון בן יוחאי אומ'
ברכות טז, ע"א חסר בנדפס

נוסח ילקוט ואתחנן, רמז תתל"ד"ה אליהו: רבי שמעון בן יוחאי אומר

גזיזה עמוד 10 שורה 19-20: בכל שעה
ברכות ז, ע"א: בכל מקום
נוסח עין יעקב: בכל שעה

גזיזה עמוד 11 שורה 4: עושיהם ללומדיהם לא נאמר
ברכות ז, ע"א: עושיהם לעושיהם לא נאמר

אתר דעת - מכללת הרצוג

מסכת ברכות מן הגניזה

[11]

נ"ס ילק"ש רמו תתע: עושיהם ללומדיהם לא נאמר
נ"ס עין יעקב: ללומדיהם לא נאמר
נ"ס מסורת הש"ס: ס"א ללומדיהם
גיזה עמוד 11 שורה 9-10: תנו רבנן הבטחה
ברכות ז, ע"א: גדולה הבטחה
נ"ס ד"ס: תנו רבנן גדולה הבטחה
נ"ס עין יעקב: תנו רבנן גדולה הבטחה

מקומות שגירסאות מדרש "עין יעקב" ומדרש "ילקוט
שמעוני" הם כנוסח הגניזה

גיזה עמוד 11 שורה 23-24: של שאול - של דוד
ברכות ז, ע"ב: של דוד - של שאול

נ"ס ילק"ש תהלים, רמו תתפח: של שאול - של פסיעת דוד
גיזה עמוד 12 שורה 5: מהר חורב מכרות ואומרת

ברכות ז, ע"ב: מהר חורב ואומרת
נ"ס תענית כד, ע"ב: בת קול יוצאת ואומרת

לשון רש"י תענית שם: ולא גרס" מהר חורב
נ"ס ילק"ש ישעיה, רמו תסד: מהר חורב ומכרות ואומרת

גיזה עמוד 12 שורה 6-7: דר' יוסף דאמ' ר' יוסף
ברכות ז, ע"ב: דרב יהודה דאמר רב יהודה

נ"ס ילק"ש ישעיה, רמו תסד: דרב יוסף דא"ר יוסף
גיזה עמוד 14 שורה 1: אמ' ר' יהודה

ברכות ז, ע"ב: ואמר רב חסדא
נ"ס עין יעקב: וא"ר יהודה

מקומות שגירסאות מדרש "עין יעקב" ומדרש "ילקוט
שמעוני" הם כנוסחת הגניזה

גיזה עמוד 14 שורה 6-9: שני יוסף בן שבע עשרה שנה... לפי מ' מצ'
ברכות ז, ע"ב: דכתיב אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע

אתר דעת - מכללת הרצוג

[12]

אברהם י. כץ

עשרה שנה וגו' וכתוב יוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני
פרעה וגו'
ונסח וילק"ש רשב"י, רמז קמא: שנאמר יוסף בן שבע עשרה שנה וגו'
וכתיב ויוסף

גזירה עמוד 14 שורה 11-12: לאדם טוב מראין לו חלום רע
לאדם רע מראין לו חלום טוב
ברכות נה, ע"ב: לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב ולאדם
רע אין מראין לו חלום רע
לשון רש"י שם: לאדם טוב מראין לו חלום רע: לאדם רע
מראין לו חלום טוב.
ונסח עין יעקב: לאדם טוב מראין לו חלום רע ולאדם רע
מראין לו חלום טוב

גזירה עמוד 14 שורה 16: ליתי ונכנף תלתא אינשי דרחמו ליה
ברכות נה, ע"ב: ליתי תלתא
ונסח ד"ס: תלתא דרחמי ליה
ונסח עין יעקב: ליתי תלתא דמרחמי ליה

גזירה עמוד 15 שורה 9: א"ר אבהו אל תיקרא
ברכות נה, ע"ב: אל תקרי
ונסח עין יעקב: ואמר רבי אל תקרי
מקומות שגירסאות עין יעקב וילק"ש הם כנוסח הגניזה
גניזה ברכות

גזירה עמוד 15 שורה 26-27: א' רבא מנין שאין מראין לו לאדם ...
א' רב יוסף
ברכות נה, ע"ב: אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין
מראין לו לאדם
ונסח עין יעקב: אמר רבא מנין שאין מראין לו לאדם ... אמר
רב יוסף

ונסח וילק"ש דנאל, רמז תתרט: אמר רבא מנין שאין מראין לו
לאדם. אמר רבי

אתר דעת - מכללת הרצוג

מסכת ברכות וסו. הגניזה

[13]

גניזה עמוד 16 שורה 1: חזית דאתו פרסאיי
ברכות נ, ע"א: חזית דמשחרר לך פרסאיי
טסח עין יעקב: חזית דאתו פרסאיי

נוסף לשנייה רבים יש בגניזה שנייה אורטוגראפיים. שלא נמצא בשאר הגוסחאות והרי דוגמאות בברכות.

בש"ס	גניזה
חסדא	חיסדא
אלא	אילא
האי מאן	האי מן
מאן	מאי
כאן	כן
חלמא	חילמא
מלתא	מילתא
לתני	גיתני
ולימא	וילמא
כמה	כמו
עומד	עמוד
שאינו	שאין
ואינו	ואן
כולו	כלו
גינהו	אינהו
כי	כד
כתיקונה	כתקנה
דיינו	דיי
רמי	ראמי
מי	מאי

כיון שקטעי הגניזה נכתבו בידי סופרים שונים וסוגיות ופרקים אינם מכתובה אחת ומזמן אחד, אין לתמוה על כך שבעמוד אחד או רואים הליל כתוב מלא אחר הליל חסר וכך שמאי שנכתב גם שמי וכיוצא בזה.

השוואה ומחקר הנוסחאות

לשם השוואת הנוסחאות השתמשתי בנוסחאות דלהלן:

- א צילום הגיזה על ברכות
 ב נוסח התלמוד הגדפס דפוס ראם ווילנא שנת תרפ"א לפ"ק
 ג נוסח כתב-יד מינכען

הנחה יסודית להשוואת הגרסאות שימש נוסח של הגיזה וצויין בקו כזה /

ד תלמוד הגדפס

נוסח כתב-יד מינכען "מ"

במחקרי בהשוואת הגרסאות נוכחתי שנוסחת הגיזה קרובה לנוסח הכתב-יד מינכען אבל נוסח הגיזה מתנגד יותר מנוסח מינכען לנוסח התלמוד הגדפס ז.א. שבמקום שנוסח התלמוד הגדפס וכתב-יד מינכען משתווים זה לזה גרסת הגיזה מתנגד להם. מה שנמצא מתנגד בין הנוסחאות הבאתי בהשוואת שינויי הנוסחאות.

ספרים שהשתמשתי במחקרי בהשוואה עם הגיזה

במחקרי בשינויי הנוסחאות השתמשתי בתלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, תוספתא, מדרש רבה, פסיקתא דרב כהנא, ובנוסחאות של רבותינו "הראשונים והאחרונים" בספרים דלהלן:
 בגרסאות של ה"ש" ותוספות
 הרי"ף ברכות דפוס ראם
 פסקי הרי"ף על ברכות לרבנו ישעיה דטראני הזקן ו"ל הוצאת מכון התלמוד הישראלי השלם ירושלים תשכ"ד.
 הרא"ש ברכות דפוס ראם (ובמעדני יום טוב שם)
 הרשב"א ברכות דפוס אוצר הספרים ניו-יורק תשכ"א
 עין יעקב ברכות דפוס ווארשא תרמ"ו
 ילקוט שמעוני על תנ"ך הוצ' "פרדס" ניו-יורק
 נוסף לזה השתמשתי בגרסאות שמוכא "במהרש"א" ו"בפני יהושע" ובגרסאות של הגהות הב"ה ומסורת הש"ס
 נוסח מקומות בתלמוד ז.א. קטע ברכות המובא במקומות שונים בתלמוד ומקומות הנ"ל משתווים לנוסח הגיזה הבאתי בשינויי הגרסאות.

גניזה ברכות עמוד 1 ברכות ב א-ב

חילופי נוסחאות והערות

1. : בערבים / בערבין ד וכה בפסקי הרי"ד; וכוסין / כ"מ, פסקי הרי"ד; וכוסין ד:
2. : האשמורת / כ"מ, פסקי הרי"ד; האשמורה ד; וחכ' אומ' / פסקי הרי"ד; וחכמים אומרים ד; וחכמים או' כ"מ:
3. : או' / פסקי הרי"ד; ואמר ד: השחר / (בגיזה ובגוסט פסקי הרי"ד. במקום זה, סוף המשנה) השחר מעשה --- העבירה ד, כ"מ: אמאי / היכא ד, כ"מ: דקא תאני / דקתני ד, כ"מ:
4. : מאי שנא בערבית / ותו מאי שנא דתני בערבית (בערבין כ"מ) ברישא ד, כ"מ: יתני בשחרית / לתני דשחרית ברישא ד; ליתני בשחרין ברישא כ"מ: דכת' / כ"מ: דכתיב ד:
5. : קא א' / קתני ד; קאמר כ"מ: זמן שכיבה / זמן קריאת שמע דשכיבה ד: לאכל / לאכול ד, כ"מ: בתרומתן / בתרומתן ואי בעית אימא יליף (תנא יליף כ"מ) מברייתו של עולם דכתיב יהי ערב ויהי בקר יום אחד ד, כ"מ:
6. : דקא תאני / דקתני ד, כ"מ: בשחר מברך / בשחר מברך שתים לפניה ואתת לאחריה ובערב (בערב כ"מ) מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ד, כ"מ: יתני בערב מברך / לתני דערבית ברישא ד; יתני בערב ברישא כ"מ:
- 7-6: : ערבית תנא ברישא / פתח בערבית ד; תנא ערבית ברישא תני כ"מ: : תנא שחרית / תני בשחרית ד; תני שחרית כ"מ: אדקאי / עד דקאי ד; ודקאי כ"מ: מפרשי / (וכן בסמוך) פריש ד; מפרש כל כ"מ: : משעה / אמר מר משעה ד; מתני משעה כ"מ: וכוסין לאכל / כ"מ; וכוסין לאכול ד:
- 8-9: : מאי איריא דתאני משעה שהכהנים וכוסין / מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים ד:

אתר דעת - מכללת הרצוג

[16]

אברהם י. כץ

- 9 : ניתני / כ"י"מ; לחני ד: מילתא / כ"י"מ; מלתא ד:
- 10 : קא משמע לן / קמשמע לן ד; כ"י"מ:
אוכלין בתרומתן / כ"י"מ; קא אכלי בתרומה ד:
- 11 : וכפרה לא מעכבה להו / והא קמשמע לן דכפרה לא מעכבא ד; וקמ"ל
דכפרה לא מעכבא להו כ"י"מ; שמשו / שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה
ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה ד:
- 12 : ומימאי - הוא / (בגזירה זה כתוב בין השיטין) ומימאי דהאי ובא השמש
ביאת השמש ד: ומאי / כ"י"מ; והאי ד: אי דילמא / דילמא ד:
- 13 : א' / אמר ד: אם כן / א"כ ד כ"י"מ: ליכתו' / לימא ד; לכתוב כ"י"מ:
ובא השמש יטהר / ויטהר ד; ויטהר ואחר יאכל מן הקדשים מאי וטהר
ש"מ ביאת שמשו הוא כ"י"מ; וטהר / וטהר טהר יומא ד כ"י"מ:
- 14 : ערב / איערב ד: ודכי / ואדכי ד: שמיצא / שמיצ ד:
- 15 : מימאי דהאי / כ"י"מ; האי ד: השמש וטהר / השמש ד:
- 17 : פשטא להמבריתא / והדר פשטו לה מבריתא ד: מידקא תאני / מדקתני
ד; כ"י"מ; בראיתא / בבריתא ד כ"י"מ: לדבר עד / כ"י"מ; לדבר ד:
- 19 : ורמינהו / אמר מר משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ורמינהו ד:
בערבים / בערבין ד: משעה שעני / משעה עני ד; משעה שהעני כ"י"מ;
וכ"ה בתוספות כאן:
- 20 : עד / ד; ועד כ"י"מ: הסעודה / כ"י"מ; סעודתו ד:
- 21 : מאי / מי דן; לימא / ד; אמרינן כ"י"מ: דפליגא / כ"י"מ; פליגי ד:
דילמא עני וכהן חד שיעורא הוא ועני / כ"י"מ; לא עני ד:
לקרא קרית שמע / לקרות ק"ש ד; לקרות קרית שמע כ"י"מ:
- 22 : בערבים / בערבית ד; בערבין כ"י"מ:
- 23 : פיתן / פתן ד; ר' מאיר / כ"י"מ; ר"מ ד: וחכ' אומ' / וחכמים אומרים ד:
- 24 : לדבר עד / כ"י"מ; לדבר ד:

גניזה ברכות עמוד 2 (ברכות ז, ע"ב):

חילופי נוסחאות והערות

- 1 : חמי אף על גב / חמי דאילו בן חמי אע"ד. דמדעתיה / דמדעתיה ד.
זבין / כ"מ; זבניה ד.
- 1-10 : דמדעתיה - מידם / כלשון הגניזה מובא בילקוט שמעוני: ויצא רמו
קכו: שם תהלים מו רמו תשנו. והיא נירסא נכונה דיוסף לא שקיל מיניה
רק יעקב נתנה לו ולא כגורסת הגדפס בגמרא כאן: דעל כרחיה שקליה
יוסף לבכירותיה מניה.
- 2 : בכורתיה ליעקב / כ"מ; לבכירותיה ד.
- 3 : חוי / חזו ד; חויה כ"מ.
- 4 : יעקב / כ"מ; יעקב וכתיב ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה
פעמים ד. אילו / ואילו ד.
- 5 : כורחיה / כרחיה ד. שקלו / כ"מ; שקליה יוסף ד. בכורתיה מיניה /
לבכירותיה מניה ד. בכירותיה מיניה כ"מ.
- 6-7 : ובני ראובן בכור ישראל כי הבכור / כ"מ; חסר ד.
- 8-9 : ליוסף בן ישראל ולא להתייחש לבכורה / כ"מ; לבני יוסף ד.
- 9 : אפילו / אפי' ד. איקני / אקנא ד.
- 10 : ויצלתו / ויצילהו ד.
- 11 : רות / רות מאי רות ד.
- 11-12 : אמר ר' - מפני שזכתה / כ"מ; א"ר יוחנן שזכתה ד.
- 14 : ומגלן / כ"מ; מגא לן ד. אל... / (במקום זה מחוק בכ"מ) אליעזר ד;
אליעזר כ"מ; צ"ל אליעזר מסורת הש"ס.
- 16 : תהי קורא / תקרי ד.
- 17 : ואמר ר' / וא"ר ד.

גניזה ברכות עמוד 3 (ברכות ז; ב)

חילופי נוסחאות והערות

- 1: יוחאי / יחי ד. ;
- 3-8 : דאלו גבי - רבו צרי / כ"מ; וכלשון הגיזה היא ג' הנכונה דכן דרך הגמרא בכעין זה להתחיל ממקום שסיים וכ"ה בילקוט שמעוני תהלים ג, רמו תרכה; שנאמר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתב בתרייה מה רבו צרי רבים קמים עלי ואילו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב למה רגשו גים ולאומים יהו ריק ואילו מה רבו צרי לא כתיב ד.
- 8 : מזמור לדוד 1 כ"מ; מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו מזמור לדוד ד.
- 8-9 : בכיה וקנה / כ"מ; קנה ד.
- 9 : דרש / וכ"ה בילקוט שמעוני תהלים, ג רמו תרכה: אמר ד כ"מ.
- 10 : אבשלום / כ"מ; אבישלום ד.
- 10-12 : משל לאדם - שראהו שמח / כ"מ; משל למה הדבר דומה לאדם שיצא עליו שטר חוב קודם שפרעו היה עצב לאחר שפרעו שמח ד.
- 10 : לו אומי / (בין השיטין נקוד לסימן תיקון וצ"ל אומי לו וכ"ה בכ"מ)
- 13 : אף כך / כ"מ; אף כן ד. כיון / ד; בשעה כ"מ.
- 14 : מביתך / מביתך ד. עצב ואמי / היה עצב אמר ד.
- 15 : עבד הוא או ממזר / עבד או ממזר הוא ד; עבד הוא או ממזר הוא כ"מ. דרחם / דלא חיים ד; דלא רחים כ"מ.
- 16 : שראה / כ"מ; דחוא ד. שהוא אבשלום דא / בשלום הוא ד; שאבשלום בנו הוא כ"מ. שמח מיד / שמח ד. מיד שמח כ"מ; ;
- 17 : פתח במזמור / משום הכי אמר מזמור ד; פתח במזמור ואמר שירה כ"מ. אמר כל היכא ברא רחומי / אמר; כל היכא דאית ברא רחומי מרחם כ"מ; ראה מסורה הש"ס כאן; ד"א אמר סתם ברא דרחים על אבא; חסר ד.

ברכות ה, ב

גניזה עמוד 4

חילופי נוסחאות והערות

- 1 : תעברו / ד; תלכו כ"מ:
- 2 : דאמ' / כ"מ, פסקי הרי"ד; מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר ד':
- 3 : לעבור / פסקי הרי"ד; שיעבור ד':
- 4-6 : אמ' אביי - לן בה / כ"מ, פסקי הרי"ד; חסר ד':
- 6-7 : סימן ד' מ' ש' ק' / חסר ד':
- 7 : אלא דלא דארי טונא ודלא מנח תפילי (אבל אי בכ"י נקוד לסימן מחיקה) ודליכא שני פתחים ודליכא כנישתא אחריני אבל איכא חד מהני לית לן בה / וכן הנוסח ברי"ף ובפסקי הרי"ד ובראש כאן:
אלא דליכא פתחא אחרינא אבל איכא פתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא אבל איכא בי כנישתא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דרי טונא ולא רהיט ולא מנח תפילין אבל איכא חד מהנך לית לן בה ד';
ולא אמרן אלא דלא דרי טונא אבל דרי טונא לית לן בה ולא אמרן אלא דלית בי כנישתא אחריתי אבל אית בי כנישתא אחריתי לית לן בה ולא אמרן אלא דלא מנח תפילי אבל מנח תפילי לית לן בה ולא אמרן אלא דלית ביה פתחא אחרינא אבל אית ביה פתחא אחרינא לית לן בה ובגלילין כתוב: ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא אבל רכיב חמרא לית לן בה כ"מ:
- 11-12 : עקיבא - - סימן / חסר ד':
- 12 : אמ' ר' עקיבא / אמר ר"ע ד'; וראה פסיקתא דרב כהנא הוצ' מנדלבוים ח"א עמוד 60 הנוסחא שם: א' רבן שמע' בן גמלי':
- 12-13 : מפני שלשה / בשלשה ד':
- 13 : אני אוהב / כ"מ; אוהב אני ד':
- 14 : בשר / את הבשר ד':
- 15 : שולחן / השולחן ד'; וכשנשקין / כ"מ; כשנשקין ד':
- 16 : על פיסת יד / על גב היד ד':
- 17 : דבר ציבור קשרתא דבי כנישתא דב' / חסר ד':

(ברכות ה, ב)

גניזה ברכות עמוד 5

חילופי נוסחאות והערות

- 1 : דרב אחא / אמר רב אדא ד.
- 2 : לרחל / לרחל וללאה השדה אל צאנו ד.
- 3-2 : רבן גמליאל / ד : רבן שמעון בן גמליאל כ"מ.
- 3 : מפני שלשה / בשלשה ד. אני אוהב / כ"מ; אוהב אני ד.
- 5 : בדרך ארץ / בדבר אחר ד; בתשמיש המטה כ"מ ובגליון שם: בד"א צנועין בבית החיצון.
- 6 : תאני / תני ד.
- 7 : פרסיים / הפרסיים ד. המקודשים / המקודשין ומוזמנין ד; שמקודשין כ"מ.
- 8-9 : עד שיעלה עמוד השחר / וכו' ד.
- 10 : כרבן גמליאל / כר"ג ד.
- 10-11 : ר' שמעון בן יוחאי / ר"ש בן יוחי ד.
- 12 : קרית שמע / כ"מ; ק"ש ד.

ברכות סז, א

גניזה עמוד 6

חילופי נוסחאות והערות

- 1 : וטעה יחזור למקום שטעה / וכו' ד;
רב אמי ורב אסי / רבי אמי ורבי אסי ד, כ"מ: קטרין ענא / קא קטרין ליה ענא ד; הוה מקטרין ליה ענא כ"מ:
אליעזר / אלעזר ד;
- 2 : אדהכי וכו' / ד; עד דגיתון לי ענא כ"מ: מבי מדרשא / כ"מ:
דבי מדרשא ד: ואתי / ואיתי ד;
- 3 : ואשכח תנא / אשכחיה לתנא ד; אשכח לתנא כ"מ: טעה בין פרק לפרק / וכ"ה בר"ף כאן: קרא וטעה ד;

- 4-1 : באיזה פרק טעה / וכ"ה ברי"ף כאן; להיכן טעה: ד' : א
- 4-5 : חזר לפרק ראשון באמצע הפרק חזר לתחלת הפרק / וכ"ה ברי"ף
 כאן; באמצע הפרק יחזור לראש בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון
 ד' ; יחזור לתחלת הפרק כ"מ; ראה מהרש"א כאן; באמצע הפרק
 יחזור לתחלת הפרק כצ"ל והוא כגירסת הגיחה וכן ראה הגהות הב"ח
 כאן; להיכן טעה יחזור לראש באמצע הפרק יחזור לתחלת הפרק:
- 4-5 : חזר / יחזור ד' : א
- 5-6 : לא אמר / כ"מ; וכ"ה ברי"ף ובראש כאן; לא שנו ד' :
- 6 : דלא אמר למען / וכ"ה ברי"ף ובראש כאן; שלא פתח בלמען ד' : אמר
 למען / וכ"ה ברי"ף ובראש כאן; פתח בלמען ד' :
- 6-7 : סרכיה נקט / ד' ; סרכיה נקטיה כ"מ:
- 7 : ואתי / ואתי אתא ואמר לכו ד' : אמר אלמלא לא באתי / כ"מ;
 אמרו ליה אילו לא באו ד' : ד"ר / כ"מ; דייגו ד' :
- 9 : בתפלה / בעיזה וכן הנוסח: ברי"ף ופסקי הרי"ד ובראש כאן; סוף
 המשנה: בתפלה חתן פטור - - שעה אחת ד' : תנו רבנן / פסקי הרי"ד;
 גמ' ת"ר ד' ; האומנין קורין בראש האילן ת"ר כ"מ: - -
- 10-11 : ושאר כל האילנות / ד' וכ"ה בפסקי הרי"ד וברי"ף וראש כאן; אבל
 בדקלין ובשאר אילנות כ"מ: - -
- 11 : יורדין / כ"מ, פסקי הרי"ד הרי"ף וראש; יורדים ד' :
- 12 : ראמי / וכ"ה ברי"ף; רמי ד' : בריה / כ"מ פסקי הרי"ד; וכ"ה ברי"ף
 ובהמאור כאן; ברה ד' :
- 14 : אלמא לא בעינן כוונה / אלמא לא בעי כוונה ד' ; למימרא דלא בעינן
 כוונה כ"מ, וכ"ה ברי"ף כאן; חסר בפסקי הרי"ד; - -
 ר' שמעון בן יוחאי אומ' / כ"מ, פסקי הרי"ד וכ"ה ברי"ף כאן וביבלי-
 קוט שמעוני ואחחן רמו תתל"ו: ובראש כאן הגי' ר"ש בן יוסי ותוקן
 יוחאי; ורמינהי ד' :
- 15 : שני / פסקי הרי"ד; שנאמר ד' :
- 16 : כוונה - גמי כוונה / בהסכת - בהסכת ד' ; הסכת - הסכת פ' הרי"ד;

[22]

אברהם י: כז

אשתיק ולא אמ' ליה מידו / כ"מ; וכ"ה ברי"ף ובראש כאן; אשתיק

ד:

17: אמ' ליה / (וכן בסמוך) פסקי הרי"ד; א"ל ד: אמ' ר' יוחנן / וכ"ה

ברי"ף ופסקי הרי"ד ובראש כאן; אמר רב ששת ד: אמר ר' חייה בר

אבא א"ר יוחנן כ"מ: בטלין / וכ"ה ברי"ף ופסקי הרי"ד ובראש;

והוא שבטלין ד:

19: כאן - כאן / פסקי הרי"ד הרי"ף; בראש הנוסח: כאן - וכאן; הא -

הא ד: פועלין / הפועלים ד:

20: עוסקין במלאכה / עושין מלאכה ד: קרי' שמ' / ק"ש ד:

20-21: ומברכין לפניה ולאחריה ומתפללין - עשרה / ומברכין לפניה

ולאחריה ומתפללין שמונה עשרה שלשה פעמים פסקי הרי"ד; ברי"ף

הנוסח: ומתפללין ואוכלין פתן ומברכין לפניה ולאחריה שתי ברכות;

ומתפללין שמונה עשרה ברכות ואוכלין פתן ומברכין לפניה ולאחריה

כ"מ; ובראש כאן הנוסח: ומתפללין בכל יום ג"פ י"ח ואוכלין פתן

ומברכין לפניה ומברכין לאחריה;

ואוכלין פתן ומברכין לפניה ולאחריה ומתפללין תפלה של שמונה

עשרה ד:

22: את כפיהם / כ"מ; פסקי הרי"ד; כפיהם ד:

לא קשיא / פסקי הרי"ד; אמר רב ששת לא קשיא ד:

23-24: הא ר' יהושע רבן גמליאל אומ' בכל יום ויום מתפלל אדם שמונה עשרה

ר' יהושע אומ' מעין שמונה עשרה / והא ר"י דתנן ר"ג אומר בכל יום

אדם מתפלל שמונה עשרה ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה כ"מ;

הא ר' יהושע ד:

16: בעושין בשכרן / ד; בעושין מלאכתן בשכרן כ"מ:

גניזה עמוד 7 ברכות טז, א-ב

חילופי נוסחאות והערות

- 1 : עושי / כ"מ; עושים ד: קרית שמע / ק"ש ד:
- 2 : ואין מברכין לפניו / ד: חסר בכ"מ (ותוקן בכ"י ואין מברכין לפניו מ) ומברכין לאחריה שתי ברכות / כ"מ; אבל מברכין לאחריה שתיים ד:
- 3 : כתקנה / כ"מ, פסקי הרי"ד וכ"ה ברי"ף ובראש כאן; כתקנה ד: שניה / שניה ד: וכולל / וכ"ה ברי"ף ובראש כאן; כולל פסקי הרי"ד; וכולל בה כ"מ; וכולל ד: באמצע / חסר ד כ"מ; וחותם / כ"מ, וכ"ה ברי"ף כאן וראה הגהות הב"ח על הראש את א' שגורס וחותם והג' בתוס' כאן ד"ה וחותם וכן בפסקי הרי"ד; חסר ד:
- 4 : ב' ד' א' / במה דברים אמורים ד: בעושי - בעושי / וכ"ה ברי"ף, ובפסקי הרי"ד וכן הגיה הב"ח בהגהותיו על הראש כאן; בעושי - עושי ד: בעושי - בזמן שעושי כ"מ:
- 4-5 : שהוא בעל הבית / שהיה בעל הבית ד: שבעה"ב כ"מ;
- 5 : מסב / וכ"ה ברי"ף כאן; מיסב ד כ"מ, פ' הרי"ד: כתקן ארבע / כ"מ, וכ"ה ברי"ף ופסקי הרי"ד וראש כאן, וראה מעדני יום טוב אות (ד) ח"ל: מברכין כתקן ארבע גרס והוא לשון הרי"ף ובתוספתא פ"ה כך היא שניה; כתיקנה ד:
- 6 : מתני' חתן פטור / וכ"ה ברי"ף ופסקי הרי"ד ובראש כאן; חתן פטור ד:
- 11 : פטור / ד: פטור מק"ש כ"מ:
- 12 : כי דרך / ד: בדרך. כ"מ: אף הכא / אף הכא נמי ד: אף כאן כ"מ:
- 12-13 : רשות לאפוקי האי דבי מצוה קא עסיק / רשות לאפוקי האי דבמצוה קעסיק כ"מ; רשות ד:
- 13 : עסיקין / כ"מ; עסקינן ד: דקא אויל / דקאויל ד:
- 14 : חייביה רחמנא לקרות / אמר רחמנא ליכרי ד: וכתוב / לימא ד: ליכתוב כ"מ:
- 14-15 : בלכת מאי בלכתך שמע מינה בלכתך / ד: בשבת ובלכת מאי בשבתך ובלכתך כ"מ:
- 15 : בלכתך דידך הוא דמתחייבת אבל בלכתך לדבר מצוה / בלכת דידך

אתר דעת - מכללת הרצוג

[24]

אברהם י. כץ

- הוא דמחייבת הא דמצוה ד; בשבת דידך מחייבת הא בשבת דמצוה
 כ"מ:
- 16 : אפי' הכתום / אפי' כונס ד; אפי' כ"מ / גמי / ד; גמי לא יקרא כ"מ:
- 17-16 : האי - והאי / הכא - והכ"א ד; בתולה - אלמנה כ"מ:
- 17 : אלא מעתה / אי משום טרדא אפילו ד:
- 17-18 : טבעה ספינתו בים הואיל וטריד הכי גמי דפטור וכי תימא הכי גמי /
 כ"מ; טבעה ספינתו בים גמי ד:
- 18 : אלמא אמ' / אלמא אמר ד; והאמר כ"מ:
- 19 : שנאמי' / שהרי נאמר ד; הואיל ונאמר כ"מ:
- 21-19 : שני לשומן - להתפאה / שנאמר פארך חבוש עליך וגו' ד:
- 21 : קשיא / חסר ד; טירדא / טרדא ד:
- 22 : בלילה / כ"מ וכ"ה ברי"ף ופסקי הרי"ד ובראש כאן, לילה ד;
 הראשון ד' וכ"ה ברי"ף ופסקי הרי"ד כאן; הראשונה כ"מ וכ"ה
 בראש כאן; וראה מעדני יום טוב אות (ש) על הראש כאן: לילה הראשון
 גרס בכל מקום ששם לילה לשון זכר בסימן ה' נקבה דכתיב ונחלמה
 חלום בלילה אחד:
- 23 : לא למדתו / כ"מ וכ"ה ברי"ף ובראש כאן וראה מסורת הש"ס:
 ג"א לא; למדתו ד' ברחיצה / וכן בפסקי הרי"ד; לרחוץ ד; מלרחוץ
 כ"מ:
- 24 : אין אני כשאר כל אדם / וכ"ה ברי"ף ובפסקי הרי"ד ובראש כאן;
 איני כאשר בני אדם ד;
 איסתניס / וכ"ה בפסקי הרי"ד, וכן נוסחת הרשב"א ברכות ט"ז בד"ה
 אסתניס; אסתניס ד:
- מאי טעמי' / וכ"ה ברי"ף ופסקי הרי"ד ובראש כאן: מ"ט דרבנן (שמעון
 בן) גמליאל קסבר ד; אלמא קסבר כ"מ: לילה דרבנן / ד; דלילא
 מדרבנן כ"מ:
- 25 : ורבנן הוא דמרו בלילה / כ"מ וכ"ה ברי"ף כאן; חסר ד' ואסתנית /
 לא מרו, וכ"ה בפסקי הרי"ד; ובמקום אסתניס לא מרו ביה ד:
- 26 : מתני' מת טבי עבדו וקבל / וכ"ה בפסקי הרי"ד; וכשמת טבי עבדו
 קבל ד;
 לא למדתו / כ"מ וכ"ה ברי"ף ופסקי הרי"ד ובראש כאן, וראה
 מסורת הש"ס: ג"א לא; למדתו ד:

גניזה עמוד 8 ברכות טז, ב

חילופי גוססאות והערות

- 1 : אין / שאין ד:
  - 2 : העבדים / וכ"ה בירושלמי ברכות פ"ב; כל העבדים ד: תנו רבנן /
וכ"ה בפסקי הרי"ד כאן; וכשמת טבי עבדו וכו' ת"ר ד: עומדין / ד
פי' הרי"ד; ישבין כ"מ:
  - 3 : לא / וכ"ה ברי"ף וברא"ש כאן; חסר ד כ"מ: ולא תנחומי / כ"מ;
ותנחומי ד:
  - 4 : שמתה / כ"מ וכ"ה בירושלמי ברכות פ"ב וכן ברי"ף ובראש כאן;
ומתה ד: ונכנסו / וכ"ה בירושלמי ברכות פ"ב וכן גוססת הרי"ף והראש
כאן; נכנסו ד: נכנסו אצלו כ"מ:
  - 5 : לעליה / לעלייה ד כ"מ: עלו / וכן גוססת הרי"ף והראש כאן; ועלו
ד: ונכנסו כ"מ: אחריו / ד: אחריו נכנס לבית ונכנסו אחריו כ"מ:
לאפלין / לאנפילין ד: ונכנס / נכנס ד: ונכנסו / נכנסו ד:
  - 6 : נכנס למרחץ נכנסו אחריו / חסר ד, וכן חסר בגוססת הירושלמי ברכות
פרק ב' הלכה ח': תני מעשה שמתה שפחתו של ר' אליעזר ונכנסו
תלמידיו לנחמו ולא קבל נכנס מפניהם לחצר ונכנסו אחריו לבית
ונכנסו אחריו אמר להן כמדומה הייתי שאתם נכין בפושרין ואי אתם
נכין אפילו ברותחין ולא אמרו אין מקבלין תנחומין על העבדים וכו'
ע"כ;
- וגוססת הגניזה אינה מובנת ומוטעת היא שאם נכנס למרחץ כבר הראה
להם שאין נוהג אבילות ולא היו רוצים עוד לנחמו (אנב יש לציין סגנון
המיוחד לר' אליעזר ראה תוספתא יבמות פרק ג' הלכה ג-ד (מהד'
צוקרמאנדל): 3 שאלו את ר' אליעזר ממור מה הוא לחלוץ אמר להם
מה הוא לירש ומה הוא לירש אמר להם ומה הוא לחלוץ: 4 מה הוא לסוד
את ביתו אמר להם ומה הוא לסוד את קברו אמר להן מהו לסוד את
ביתו מה הוא כלבים ומה הוא לגדל כלבים להן מהו אמר להן מה הוא
לגדל חזירים אמר להם מהו לגדל תרנגלים אמר להן מהו לגדל בהמה
דקה ומהו לגדל בהמה דקה אמר לגדל תרנגילין מהו להציל את הרועה

מפי הואב אמ' להם דומה שלא שאלתם אלא על הכבשה ואת הכבשה מה הוא להציל א' להם דומה שלא שאלתם אלא על הרועה ופלוגי מה הוא לעולם הבא אמ' להם דומה שלא שאלתם אלא על פלוגי ולא שהיה ר' אליעזר מפליגן אלא שלא אמר דבר שלא שמע מימיו) ועיין בענין זה בד"ס.

7 : ועכשיו / כ"מ; עכשיו ד: אפי' ברותחין אי אתם נכרים / כ"מ; וכן הנוטה בראש כאן; אי אתם נכרים אפילו בחמי חמין ד: לא אמרתי / לא כך שנית ד:

7-8 : עבדים ושפחות / ד; העבדים והשפחות כ"מ:

8 : אומרין עליהן / אומרים עליהם ד: לא / כ"מ וכ"ה ברי"ף ובראש כאן; חסר ד:

9 : אלא כשם / כ"מ וכ"ה ברי"ף ופסקי הרי"ד ובראש כאן; אלא מה אומרים עליהם כשם ד:

10 : ימלא / כ"מ וכן בכל הראשונים; ימלא לך ד: אומרין לאדם / אומרים לו ד; א' / כ"מ; עבדיו / עבדו ד:

11 : ימלא / כ"מ ופסקי הרי"ד; ימלא לך ד: תנו רבנן / כ"מ; תניא אידך ד: עבדים ושפחות / ד; העבדים והשפחות כ"מ ופסקי הרי"ד: עליהן / כ"מ ופסקי הרי"ד; אותן ד:

12 : או' / כ"מ; אומר ד: אם היה עבד כשר / כ"מ; אם עבד כשר הוא ד: אומרין / אומרים ד: אי / הו' ד:

13 : לו תלמידיו / לו ד: לכשרים / לאחרים לכשרים ד:

13-16 : תנו רבנן עבדים - תנו רבנן אין קורין / כ"מ וכן בפסקי הרי"ד; וכן הסדר ברי"ף ובראש וכ"ה בשמחות פ"א הלכה יג-ד; וזה הסדר הוא הנכון דאידי דעסקי בעבדים מייתי דאין קורין אותן אבא וכו' ואח"כ מייתי באגב אין קורין אבות כו'; תנו רבנן אין קורין - תניא אידך עבדים ד.

13 : תנו רבנן / כ"מ; תניא אידך ד.

14 : אומרים עליהם לא / קורין אותם ד. ולא אמא / ואמא ד.

14-15 : חוץ מעבדים ושפחות של בית רבן / חוץ מעבדים ושפחות של ר"ג / כ"מ; ושל ר"ג ד.

אתר דעת - מכללת הרצוג

מסכת ברכות מן הגניזה

[27]

- 15 : שהיו קורין עליהם / היו קורים אותם ד. אמא / ואמא ד.
- 16 : מאי טעמא / כ"מ; מעשה לסתור ד. משום דחשיבי / ד; עבדים ושפחות של ר"ג קלא אית להו כ"מ.
- 17 : לארבע / ד; לארבעה כ"מ. אלימא / אלימא ד. דלא / משום דלא ד.
- 18 : ואי / אי ד. אי הכי / ד חסר כ"מ.
- 19 : ואי / אי ד. טפי / ד; מכאן ואילך כ"מ.
- 20 : אמר ר' א"ר ד. ולשמך / בשמך ד.
- 21 : אם אדם / ואם ד.
- 21-22 : הכתוב אומר / הכתוב אומר ד.
- 22 : עולמות / כ"מ; עולמים ד. העולם הזה / העוה"ז ד.
- 23 : שני / שנאמר ד.
- 23-24 : שתי רגות הללו למה אחת - הבא / כ"מ; חסר ד.
- 25 : שתביט בבשתי - ר' יוחנן שתשכן / כ"מ; ראה ירושלמי ברכות פ"ד מ"ב; רבי נחומא; שתשכן - ר' יוחנן בבשתי ד.
- שתביט בבשתי ותציץ כרעתו / כ"מ; שתציץ בבשתי ותביט כרעתו ד.
- 25-26 : ותתלבש בצדקתך ותתכסה ברחמיך / ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעון ד; ותתלבש בצדקותיך ותתעטף בחסידותיך ותתכסה בעון כ"מ.
- 26 : בחסידותיך / בחסידותך ד.

[28]

הוא: אברהם י: כגז

נגיזה ברכות עמוד 9 (ברכות טז, ב-יג, א)

הילופי נוסחאות והערות

הערה

סדר המאמרים לפי הנגיזה: א) ר' אלעזר - שבטיט ב) ר' יוחנן - שתשכן
 ג) ר' יירא שתהא - ד) ר' חייא בר אבא - שלא נחטא / וכן כ"מ: :

לפי נוסח הגמרא הנדפס: א) ר' אלעזר - שתשכן ב) רבי יוחנן שתציץ ג) ר'
 יירא - שלא נחטא ד) ר' חייא - שתהא והשוואת הנוסחאות לפי תוכן המאמרים.

1 רחמין / טובך ד: ר' יוחנן / כ"מ; ר' אלעזר ד: דהוה מסיים / דמסיים
 ד: חסר כ"מ צלותיה / ד: דמצלי כ"מ:

2 בתוכנו / בפורינו ד: כ"מ: שלום / ושלום ד:

3 באחרית / אחרית ד: והצליח - עזן / ד: ותשים חלקינו בג' והצליח
 סופינו תקוה ואחרית (ובגלילין בסופינו אחרית ומקוה) כ"מ:

4 יצר טוב וחבר טוב / בחבר טוב ויצר טוב ד: לבבנו / וכ"ה בירושלמי
 ברכות פ"ד משנה ד ר' נחומאי: לבבנו ליראה את שמך; לבבנו לאהבה
 וליראה את שמך כ"מ:

5 נמשנו / נמשנו לטובה ד:

7-5 ר' יירא - שתהא תורתך - ר' חייא - שלא נחטא - / כ"מ; ר' יירא -
 שלא נחטא - ר' חייא - שתהא תורתך ד: ר' יירא / כ"מ; ר' חייא ד:

5 כד הוה מסיים / בחר דמצלי ד:

7-6 ולא תהא קנאתו על לב אחרים ולא קנאת אחרים על לבנו / כ"מ;
 חסר ד:

7 לבבנו / לבנו ד: ר' חייא בר אבא / ר' חייא ד:

9 נתבייש / כ"מ; נבוש ד: לפני אבותינו / מאבותינו ד: דמצלי / כ"מ;
 דצלותיה ד:

10 לנו / ד: לי כ"מ: של שלום / (בין השיטין תוקן חיים של שלום):

11 פרנסה / כ"מ; פרנסה חיים של חלוץ עצמות ד: של יראת / כ"מ;
 שיש בהם יראת ד: שאין בהם בושה / (בין השיטין כתוב חיים וכלימה)
 חיים שאין בהם בושה וכלימה חיים של עושר וכבוד חיים שתהא בנו

- אהבת תורה ויראת שמים חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה
 ד: חיים שאין בהם בושא וכלימה כ"מ: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 12 ר' / כ"מ; רבי ד: דמטיים / חסר ד: אלקיעו / כ"מ; אלקיעו ואלקיע
 אבותיו ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 13 מעוות / ומעוות ד: מיצר רע משכן רע ומחבר רע / מאדם רע ומפגע
 רע מיצר רע מחבר רע משכן רע ומשטן המשחית ד: מאדם רע ומחבר
 רע כ"מ: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 14 בין בן ברית / כ"מ; בין שהוא בן ברית ד: דר' / דרבי ד:
 דמצלי / כ"מ; צלותיה ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 16 בין / ובין ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 17 בין העוסקים / (וכן בסמוך) בין עוסקין ד: העוסקים / כ"מ; וכל
 העוסקין ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 18 רצון מלפניך / רצון מלפניך ה' אלקי כ"מ; רצון ד:
 דמצלי / כ"מ; צלותיה ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 20 לבבנו / לבנו ד: ואיכא / כ"מ; איכא ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 21 אמרה / מצלי לה ד: אלא ר' / ור' ד: אמ' / כ"מ; בתר דמצלי אמר
 ד: רבון כל / רבון ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 22 שרצוני / שרצוני ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 23 שתכניעם מלפניו ומאחריו ונשוב ונעשה / שתכניעם מלפניך ומאחריו
 ותשבית יצה"ר ממנו ותכניעוהו מלבנו ונשוב לעשות חקי כ"מ; שתצלנו
 מידם ונשוב לעשות חוקי ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 24 דמצלי / צלותיה ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו
- 26 והר' / כ"מ; הר' ד: אמר ר' יוחנן כל המעלה את אביו

אתר דעת - מכללת הרצוג

[30]

אברהם י. כץ

גניזה ברכות עמוד 10 (ברכות יו, א)

חילופי נוסחאות והערות

- 1 : אחטא / וכ"ה ביזמא פו, ב ובכ"מ; אחטא עוד-ד: מחול לי ומרק / ביזמא שב הנוסח: מרק; לפניך מרק ד:
- 2 : יסורין / כ"מ; יסורין וחלאים רעים ד: וידוייה דרב / רדוי הרב ד; ודוי דרבא דכולי שתא ודרב כ"מ; וזטא / וכ"ה ביזמא פו, ב ובבעץ יעקב ברכות פ"ב סוף סימן י"ח; זוטי ד; חסר כ"מ:
- 3 : דרבנא / דרבינא כי הוה מסיים צלותיה ד; דרבינא בתרדמצלי כ"מ: ושפתיה ד; ושפתי כ"מ:
- 4 : ומצותיך / ובמצותיך ד
- 5-6 : וכל החושבים - מלפני / חסר ד:
- 7 : מגזירות - היוצאות / מפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות ד; מצרות רעות ומשעות קשות ומכל מיני פורעניות היוצאות כ"מ: והמתרגשות / המתרגשות ד:
- 8 : לבא בעולם / ד; בעולם כ"מ; יהיו / כ"מ; וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם יהיו ד:
- 9 : כד / כי ד; בתענית / בתעניתא ד; כל / חסר ד:
- 10 : וידוע / פ"מ; חסר ד; שבזמן / כ"מ; בזמן ד; ומביא / כ"מ; ומקריב ד; חטאתו / קרבן ד; קרבן חטאת כ"מ:
- 11 : ומקריבין ממנה / ואין מקריבין ממנו אלא ד; ואין מקריב ממנו כ"מ: חלבה והמה / חלבו ודמו ד; עכשיו / ועכשיו ד; כ"מ; אני יושב / כ"מ; ישבתי ד; בתענית / ד; בתענית כ"מ; לפניך / חסר ד; כ"מ:
- 12 : ה' אלקינו / כ"מ; חסר ד; שתהא / שיהא ד:
- 13 : כאלו / כאלו ד; כמותו כ"מ ובגליון כאלו: הקרבתי / הקרבתי ד; כ"מ; גב / גבי ד; ותרצני / ד; ותרצני הוא תלמידא דבחר דמצלי אמר הכי עצום עיני מראות ברע ואוני מלשמוע דברים בטלים ולבי מלהרהר בדבר רע וכליותי מלחשוב עבירה והדרך רגלי אל מצותיך ואל צדקותיך וספנו רחמך עלי להיות מן העותרים והנשארים לחיים

- בירושלם כ"מ: אמר ר' יוחנן / כ"מ וכ"ה בעין יעקב ברכות פ"ב
 אות כ; / ר' יוחנן ד: כד / כי ד כ"מ:
- 14 : ר' מאיר / כ"מ; וכ"ה בעין יעקב שם וכן בילקוט שמעוני איוב, רמו
 תתקכ"ח; חסר ד: ספרא / ספרא ד כ"מ: הוה אמ' / אמר ד: אדם /
 ד: כל אדם כ"מ:
- 15 : הן עומדין / הם עומדים ד:
- 16 : העולם / כ"מ; העולם ועליו אמר שלמה טוב שם משמן טוב ויום המות
 מיום הולדו ד:
- 17 : דר' מאיר / דר"מ ד; מאיר גמור רבנן וחבירי אביי ערום רבא בתכמא
 רב לעזת"ב סימן כ"מ: ובכל מאודך / כ"מ; חסר ד: דרכי /
 כ"מ; את דרכי ד:
- 18 : דלתותי יום יום / וראה עין יעקב ברכות פ"ב אות כ: דלתותי יום יום
 בצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה; דלתי תורתי ד; דלתי תורת
 שמור מצותי וחקותי כ"מ: בלבך / ד; בפיך כ"מ ובגליון בלבבך:
 תהא / כ"מ; תהיה ד:
- 19 : וטהר וקדש / ד; קדש כ"מ:
- 20 : שעה / וכ"ה בעין יעקב שם; מקום ד; שעה ובכל מקום כ"מ:
 בפומהון / כ"מ; בפומיהון ד; ביבני / דיבנה ד:
- 22 : שהוא אין / שהוא אינו ד; שאין הוא כ"מ: אני לא / אני איני ד;
 אין אני כ"מ: במלאכתו / ד; במלאכתו כ"מ ובגליון שאינו מתגדר
 במלאכתו אף הוא אינו מתגדר במלאכתו: שמא / כ"מ; ושמא ד:
- 24 : את לבו / לבו ד:
- 25 : ובמענה / מענה ד; ומשיב / כ"מ; משיב ד; בעין משפט כתוב: ישיב
 כצ"ל: ומדבר / ומרבה ד וכן בכ"מ ובגליון ודובר: שלום / ד; וכן
 בכ"מ ובגליון שם: אמת: ועם קרוביו / ד ועם אוהביו ועם קרוביו
 כ"מ:
- 26 : גי' / נכרי ד; ותביב / חסר ד:

[32]

אברהם י. כץ

גניזה ברכות עמוד 11 (ברכות יג א וב)

חילופי נוסחאות והערות

- 1 : ומקובל על הבריות ואפי' גוי בשוק / (בגזזה זה כתוב בשולי הגליון) והא מקובל על הבריות ד; ומתקבל על הבריות כ"מ: בעולם / מעולם ד:
- 2 : גוי / נכרין ד: חכמה / ד: חכמה וראה שמים כ"מ: מ:
- 3 : יהיה / יהא ד: קורא ושונה / ד; וכ"ה בילקוט שמעוני תהלים, רמז 1014: תתע; קורא הרבה ושונה הרבה כ"מ: ובאמו / בילקוט שמעוני שם 1014: הנוסח: או באמו או ברבו; ובאמו וברבו ד. כ"מ: ובמי שהוא גדול / ד או במי שדול כ"מ: וכ"ה בילקוט הג"ל:
- 4 : ממנו / ממנו בחכמה ובמנין ד: . בילקוט שמעוני הג"ל הנוסח: ממנו בחכמה: ללומדיהם / וכן הנוסח בילקוט תהלים הג"ל וכן בעין משפט 1014: כתוב: סוף ללומדיהם וכ"ה בעין יעקב ברכות פ"ב: לכל לומדיהם כ"מ: לעושים ד:
- 5 : לעושיהם / ד; לכל עושיהם כ"מ: לעושין / לעושים ד:
- 6 : העוסקין / ובילקוט תהלים הג"ל הנוסח: העוסק בתורה וכ"ה בויק"ר פלה: ו; העושה ד; העושים כ"מ: להם שלא נבראו / כ"מ: וכ"ה בעין יעקב ברכות פ"ב; לו שלא נברא ד וראה ירושלמי ברכות פ"א 1014: מ"ה הנוסח: נוח לו שלא נברא; שם שבת פ"א ה"ב: נוח לו אילו לא נבראו:
- 7 : העולם הבא / כ"מ: לא כעולם הזה העולם הבא העולם הבא ד: שתייה / שתייה ולא פרייה ורבייה ד; שתייה ולא פרייה ולא רבייה כ"מ: ולא משא ולא מתן / כ"מ: ולא משא ומתן ד:
- 8 : קנאה / קנאה ולא שנאה ד; קנאה ולא שנאה ולא איבה כ"מ: צדיקים גמורים / צדיקים ד כ"מ:
- 9 : בראשיהן ונהנין / בראשיהם ונהנים ד:
- 10-9 : תנו רבנן הבטחה / וכ"ה בעין יעקב ברכות פ"ב ס"ו כא; גדולה הבטחה ד; ת"ר גדולה הבטחה כ"מ:
- 12 : הגי נשי / כ"מ: נשים ד: אמ' ליה / וכן הנוסח בילקוט ישעיה, רמז

- תלו; חסר ד כ"מ: באקרוי בנייהו / ד בילקוט ישעיה הנ"ל הנוסח:
בדיל דאמטיין בנייהו: בכי / לבי ד:
- 13 : ובאתניי בכי רבנן / ובאתניי גבריהו בי רבנן ד; וממטיין בנייהו לכו
רב כ"מ; בילקוט ישעיה הנוסח: ומתו בי רבנן ומייתו בנייהו מבי רב:
מבי ר' / כ"מ; מבי ר' אמי ד:
- 14 : אמרין ליה / אמרי ליה ד; אמרי כ"מ; ר' / כ"מ; חסר ד:
- 15 : עולם / (בין השיטין חוקן העולם הבא) העולם הבא ד; עולם כ"מ:
פין / כ"מ; לבך יהנה תבונה פיד ד:
- 15-16: ושפתותיך דעת יביעו / כליותיך יביעו דעת כ"מ; חסר ד:
- 16 : לשונך / כ"מ; ולשונך ד; תרחיש / ירחיש ד כ"מ:
- 16-18 : לבך יהנה חכמות (בין השיטין כתוב: בינה) - הרקיע / כ"מ
(בשיניי); וסדר הגיזה וכ"מ הוא הנכון דחשיב אברי הדבור ביחד
פין - ושפתותיך - לשונך ואח"כ לבך - וכליותיך - ואח"כ עיניך -
ועפעפיך - אבל הנוסח לפי גמרא הגדפס אברי הניף לא לפי הסדר;
עפעפיך ישירו גנך עיניך יאירו במאור תורה ופניך יזהירו כוונת
הרקיע שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלונה מישרים ד:
- 16 : וכליותיך / ושפתותיך כ"מ:
- 18 : פעמיך / כ"מ; ופעמיך ד; לשמע לדברי / לשמע דברי ד; יומין /
(בכ"י היה כתוב: יומיא ותוקן יומין):
- 19 : רב / כ"מ; ר' ד; אמרין / כ"מ; אמרי ד:
- 20 : אין פרץ - ברחבותיו / כ"מ; וגי ד:
- 20-21 : מאי אלופינו / כ"מ; אלופינו ד:
- 22 : מסובלים / (וכן בסמוך) ומסובלים ד:
- 23 : מאי אין / אין ד; של שאול / כ"מ וכ"ה בילקוט שמעוני תהלים, רמו
תתפח; דוד ד:
- 23-24 : דואג האדומי / כ"מ; אחיתופל ד:
- 24 : דוד / כ"מ וכ"ה בילקוט שם; שאול ד:
- 25 : אחיתופל / כ"מ; דואג האדומי ד:
- 26 : שמקדיח; / שיקדיח כ"מ; ברבים כן ישו הוציא; כ"מ; ברבים ד:

[34]

ב ברכות יז

גניזה עמוד 12

חילופי נוסחאות והערות

- 2 : כל העולם כולו נזון בצדקה / ד; אלו בני אדם שכל העולם נזון מן הצדקה כ"מ: והן נזונין / והם נזונים ד;
- 3 : כלו / כולו ד; נזון / כ"מ: נזונין ד; בוכותו והן / בוכותם והם ד; נזונין / נזונין ד;
- 4 : וכדרב יהודה אמר רב / ד; כגון ר' חנינא בן דוסא מסייע ליה לרב יהודה כ"מ: וכדרב / כדרב ד; בכל יום / בכל יום ויום ד;
- 5 : מהר חורב / ד וראה תענית כד, ב לא גריס שם מהר חורב וכן לשון רש"י שם ד"ה בת קול: ולא גריס מהר חורב: מכרות ואומרת / כ"מ: וכ"ה בילקוט שמעוני ישעיה, רמו תסד; ואומרת ד; נזון / כ"מ: נזונין ד; בשביל / אלא בשביל כ"מ: חנינה-וחנינה / חנינא-וחנינא ד;
- 5-6 : דיו קב חרובין בלבד / די לו בקב חרובין ד;
- 6-7 : דר' יוסף דאמר ר' יוסף / וכ"ה בילקוט ישעיה רמו תס"ד; דרב יהודה דאמר רב יהודה ד;
- 7 : גבאי / (בין השיטין תוקן גובאי) גובאי ד; וכן אמר אביי / אמר אביי כ"מ: אמר רב יוסף ד וכ"ה בילקוט ישעיה שם;
- 8 : מגיירי חד / איגיר גורא ד; מגייר כ"מ: והיני בני / וכ"ה בילקוט ישעיה רמו תס"ד; בני ד; הגי בני כ"מ: מחסיה / מחסיא ד;
- 9 : אבירי / (ובשולי הגליון כתוב: לב). אבירי לב ד; איגורו / גיגורו ד; בשבחה דמתיבתא / יקרא דאורייתא ד; בשבחה דמתיבתא וביקרא דאורייתא כ"מ: ראה עין יעקב ברכות פ"ב הנוסח: בשבחה דאורייתא;
- 9-10 : מגיירי גורי / ראה בעין יעקב ברכות פ"ב הנוסח: מגייר גורא; קמגייר גורא ד; מגיירי כ"מ;
- 10-12 : מתני' - יטול / וכ"ה כפסקי הרי"ד; חתן אם רוצה לקרות וכו' ד;
- 12 : מאי / כ"מ: וכ"ה כפסקי הרי"ד; חסר ד;
- 13 : חייש / חייש ד, כ"מ: שמעיני / שמעיני ד;

אתר דעת - מכללת הרצוג

מסכת ברכות מן הגניזה

[35]

- 14 : שלא לעשות / ד; שלא לעשות מלאכה כ"מ וכ"ה בפסחים גז, ב:
 א ובכל מקום/כ"מ ובפסקי הרי"ד וכן הנוסח בפסחים שם; וכל מקום ד:
 15 : יעשו / וכן הנוסח בירושלמי פסחים פ"ד, מ"ה; יעשה ד:
 16 : עצמו / כ"מ ובפסקי הרי"ד; וכן הנוסח בירושלמי פסחים שם; את
 עצמו ד: כתלמידי חכמי / וכ"ה בפסקי הרי"ד כאן ובירושלמי שם;
 כתלמיד חכם ד: וקשיא / קשיא ד:
 17 : אמר ר' / אמר רבי ד: השטה / כ"מ; השטה ד: רב ששת / וכ"ה
 בפסקי הרי"ד; רב שיא ד:
 18 : אידי / אידי אמר ד: תיפוך / כ"מ וכ"ה בפסחים נה, א; תחליף ד:
 רבנן / דרבנן ד:
 18-19 : קרית שמע דתאי / ק"ש כיוון דכ"ע קא קרו ואיהו נמי קרי ד:
 19 : והתם / כ"מ וכן במסורת הש"ס כאן תוקן: התם; הכא ד:
 20 : קא עבדי / עבדי ד; קעבדי כ"מ; והוא לא עביד / ואיהו לא קא
 עביד ד:
 21 : הכא / ראה מסורת הש"ס כאן תוקן הכא; התם ד; הא כ"מ; בכונה
 הלב / כ"מ; בכונה ד:
 21-22 : מכון ואי אמ' מצינא לכוני דתאי מתחוי כיהרא / כ"מ; לכוני
 דעתיה ד:
 23-24 : מאי אמרת - אמרי / אבל הכא הוואה אומר ד; והתם איציג דכולי
 עלמא קעבדי מלאכה והוא לא קעביד לא מתחוי כיהרא מימרא אמרי
 כ"מ; אבל הכא אמרי פסקי הרי"ד:
 24 : עבידתא הוא דלית ליה / מלאכה הוא דאין לו ד; מלאכה הוא דלית
 ליה כ"מ;
 25 : קורא בתורה / קורא ד:

גניזה עמוד 134. וכן נראה שיש להוסיף את הברכות יג, ב-יח, א

חילופי נוסחאות והערות

- 1 : מקריית שמע / כ"מ; מק"ש ד; ומן התפלה / ד וכן הגרסה ברי"ף וברא"ש וברשב"א כאן וראה ברי"ק, וכן בבב"ר ט, ז הנוסח שם: ומן התפלה וראה תוס' כאן ד"ה פטור... הכי גרסינן פטור מקריאת שמע ומן התפלה. אבל בירושלמי ברכות ריש פ"ג במשנה לא גריס ומן התפלה וכן בהגוזות הב"ח בבבלי כאן כתב: והיבת ומן התפלה נחקק ועיין בפני יהושע ברכות כאן שמביא גרסת הגמרא ומן התפלה; חסר כ"מ; ומכל מצות האמורות בתורה / ד; חסר כ"מ וכן חסר בפסקי הרי"ד כאן; בירושלמי ריש פ"ג דברכות וכן ברי"ף כאן לא גרסו ומכל מצות האמורות בתורה, אבל הראש כאן גריס וכן גריס הרשב"א כאן ועיין בפני יהושע כאן בזה הענין:
- 3 : את שלפני המטה / ד; את שלמטה כ"מ ברי"ף ובפסקי הרי"ד ובראש כאן הנוסח: את של מטה:
- 3-4 : ואת שאין למטה / וכ"ה ברי"ף ובפסקי הרי"ד ובירושלמי הנ"ל; ואת שלאחר המטה ד:
- 4 : אלו ואלו / כ"מ וכ"ה בירושלמי וברי"ף כאן וגו' הפסקי הרי"ד והראש כאן: ואלו ואלו; ואלו ואלו ד:
- 7-16 : נשים -- פטור / (בגניזה במקום זה מובא סדר המשניות עד סוף הפרק):
- 7 : מקריית שמע / מק"ש ד;
- 8 : וחייבים / וחייבין ד;
- 9 : על / ועל ד;
- 10 : עמוד / עומד ד;
- 12 : ולהתכסות / כ"מ; ולהתכסות ולקרות ד: תנן / תהא הנן ד; יעלה הנן כ"מ;
- 13 : ולא / אבל לא ד כ"מ;

אתר דעת - מכללת הרצוג

מסכת ברכות מן הגניזה

[37]

- 14 : ארבע / ד' ד' :
- 15-16 : המשמשת וראת / והמשמשת שראתה ד' ; וראתה כ"מ :
- 16 : סליק פירקא / כ"מ ; הדרן עלך, מי שמחו ד' :
- 17 : מי שמחו מוטל לפניו וכו' מוטל / גמ' מוטל ד' ; חסר כ"מ :
- 18 : שאין / כ"מ ; ושאינו ד' ; ורמינהו / ד' ; והתניא כ"מ :
- 19 : אין לו / (וכן בסמוך) כ"מ וכן בפסקי הרי"ד ; וכ"ה בר"ף כאן ; ואם אין לו ד' ; לחבירו / כ"מ וכ"ה בר"ף ופסקי הרי"ד ובראש כאן ; חבירו ד' ; מחיצה / ד' ; מחיצה עשרה כ"מ :
- 20 : אין / כ"מ וכ"ה בר"ף כאן ; ואם אין ד' ; ואינו מסב ואוכל / ד' ; ואינו מסב כ"מ ; מסב / מיסב ד' :
- 21 : ואין / (וכן בסמוך) וכ"ה בר"ף כאן ; ואינו ד' :
- 22 : מקרית / מקריות ד' :
- 23 : ואוכל ואוכל בשר / וכ"ה בר"ף כאן ; ואוכל בשר ד' בפסקי הרי"ד ; ובראש וברבינו יונה בפירוש על הרי"ף הני ואוכל בשר :
- 24 : בקרית שמע ובתפלה / כ"מ וכ"ה בר"ף ובפסקי הרי"ד ובראש כאן ; חסר ד' :
- 25 : ובכל / כ"מ וכ"ה בר"ף ובפסקי הרי"ד ובראש כאן ; בכל ד' ; רבן גמליאל / כ"מ וכ"ה בר"ף כאן ובמסורת הש"ס כתוב : במ"ק איתא רבן גמליאל וכן איתא בשמחות ובראש הג' רשב"ג ; רשב"ג ד' :
- 26 : ואמר / וא"ר ד' ; תשמיש / כ"מ וכ"ה בר"ף ובראש כאן ; מאי בנייהו תשמיש ד' :

נגיזה ברכות עמוד 14 (ברכות ה, א וב)

הילופי נוסחאות והערות

- 1 : אמ' ר' יהודה / וכ"ה בעין יעקב ברכות פ"ט; ואמר רב חסדא ד' :
חילמא / חילמא ד' כ"מ; בישא קשה / ד' ; קשי כ"מ; מעגרה / מעגרה
ד' ; מתגרא כ"מ;
- 2 : ותגביא / כ"מ; הוביא ד' ; ידבר / יספר ד' ;
- 3 : באמת / אמת ד' כ"מ; ומלא תבן את הבר נאם ה' / מה לתבן את הבר
נאם ה' ד' ;
- 3-4 : וכי מה לעינין תבן אצל הבר / וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום ד' ;
וכי מה תבן ובר אצל חלום כ"מ; בילקוט שמעוני ירמיה רמז שו הנוסח
וכי מה ענין בר אצל תבן;
- 4 : א' ר' יוחנן / וכ"ה בעין יעקב ובילקוט ירמיה; רמז ש"ו; אלא אמר ר'
יוחנן ד' ;
- 5-6 : ברכיה מקצי ולוי מצפה חונא טאבא פרות אנמא סימ' / חסר ד' ;
- 6 : שכולו מתקיים מקצתו אין מתקיים / שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים
ד' ; בילקוט ירמיה רמז ש"ו הנוסח : שאין כלו מתקיים מקצתו מתקיים;
בעין יעקב ברכות פ"ט הנוסח : שרובו מתקיים כולו אין מתקיים;
- 7 : שני הבוא - בהדיהו / דכתיב והנה השמש והירח וגו' וההיא שעתא אמיה
לא הות ד' ; והירח ואחד עשר כוכבים וגו' הבא נבא אני ואמך וגו' ואלו
אמיה לא הות כ"מ;
- לעלם / לעולם ד' ; לחלום / לחלום טוב ד' : עשרים ושתיים / כ"ב ד' ;
- 8-9 : שני יוסף - - מ' מצ' / וכ"ה בילקוט שמעוני ושב, רמז קמא : שנאמר
יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכתיב ויוסף בן ל' שנה וגו' ; דכתיב אלה
תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכתיב יוסף בן שלשים שנה
בעמדו לפני פרעה וגו' ד' ; חסר כ"מ;
- 10 : משבע עשרה ועד / מן שבסרי עד ד' : כמו / כמה ד' : תליסרי ושבע /
תלת סרי ושב ד' ; ותרתין / ותרתין ד' : דכפנא / ד' ; דכפנא שנא כי זה
שנתים הרעב כ"מ;

- 11 : דהוה ליה עשירי ותרתי / וכ"ה בעין יעקב ובילקוט רשב, שם; הא כ"ב
 ד: א' / אמר ד: בר ליזאי / וכ"ה בעין יעקב ברכות פ"ט; חסר ד:
 מראין לו חלום רע / אין מראין לו חלום טוב ד:
- 12 : לאדם רע מראין לו חלום טוב / ראה רש"י כאן ד"ה לאדם רע שגורס
 כגירסת הגיחה וכן בעין יעקב הנוסח ולאדם רע מראין לו חלום טוב;
 ולאדם רע אין מראין לו חלום רע ד:
- 13 : רע א' רב הונה / בגיזה חסר קטע המובא בגמרא וכן הוא חסר בטעם
 עין יעקב; רע והכתיב לא תאונה אליך רעה ואמר רב חסדא אמר רב
 ירמיה בר אבא שלא יבהילוך לא חלומות רעים ולא הרהורים רעים
 ונגע לא יקרוב באהליך שלא תמצא אשתך ספק גדה בשעה שאתה בא
 מן הדרך אלא איהו לא הוי ליה אחרני חזו ליה וכי לא חזו איהו
 מעליותא הוא האמר ר' זעירא כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא
 רע שנאמר ושבע ילין כל יפקד רע אל תקרי שבע אלא שבע אלא הכי
 קאמר דהוא ולא ידע מאי חזו אמר רב הונה ד: כל / כ"מ וכל ד:
 בר אימי / בר אמי ד; חסר כ"מ:
- 14 : א"ר יוחנן / ד; בילקוט שמעוני שמואל, א' רמו קוז חסר ר' יוחנן; עומה
 עליו / כ"מ וכ"ה בעין יעקב ובילקוט תצא, רמו תקלג, שם שמואל
 א' רמו קטו; עומה ד; יפתרינו / ילך יפתרע ד:
 14-16 : יפתרינו והוא - שלשה / ד; חסר כ"מ:
- 15 : חיסדא / חסדא ד: חילמא / חלמא ד: כי איגרתא / כאגרתא ד: קריא/
 מקריא ד: אילא / אלא ד:
- 16 : היכי עיביר / חסר ד:
 לייתי תוכנף תלתא איגיש דרחמו ליה / לייתי תלתא דרחמי ליה כ"מ;
 ברא"ש הנוסח: לייתי תלתא דרחמי ליה וכתב על זה מעדני יום טוב:
 דרחמי ליה אע"פ שאינו בגמרא שלנו סברא הוא והנה לפנינו נוסח
 כהרא"ש נוסח הגיחה וכ"מ דגרסו כן וכן בעין יעקב מובא זה הנוסח
 ואינו נוסחה של סברא; לייתי תלתא ד: תימא / ולימא ד:
- 17 : אינהו טאבא הוא טבא / הנך טבא הוא וטבא ד; הנך תלתא טבא הוא
 וטבא כ"מ:
- 17-18 : שבעה בשבעה זמני / שבע זימנן ד:

אתר דעת - מכללת הרצוג

[40]

אברהם י. כץ

- 18 : גורגא עליה / בראש כאן הגוסס: לגורו עליה; לגורו עלך מן שמיא ד
 ליגורו ליה מן שמיא כ"מ: דליהוי טאבא והיה טאבא / דלהוי טבא;
 והיה טבא ד:
- 18-19 : ולימרו ליה שלשה הפוכות שלש פדויות / ולימרוג הפוכות וג' פדויות ד:
 19 : דכ' / חסר ד:
- 20 : ... למיסראי / פתחת שקי ד:
 21 : וגיחתמים ושימחתים מיגנם וכת' לא / וג' ולא ד:
 22 : דכ' / דכתיב ד: ליבי ברבים היו עמדי / לי וג' ד:
 23 : ישובון ובאו ציון וג' וכת' ויאמר אל / ישובון וג' ויאמר ד: ימות וג' /
 ימות אשר עשה הישועה וג' ד:
 24 : שפתים וג' / שפתים שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ד;
 24-26 : עמסא האש - בראשי הגדוד / עמשי וג' ד:
 26 : אתה / ואתה ד: של' וכל אשר ... / שלום וג' ד:
 27 : מר / ומר ד: ורב אשי / ד: חסר כ"מ: כל חד / בהדי הדדי אמרי כל
 חד ד: מיגון לימא מילתא / מיגן לימא מילתא ד; מנהון מילתא כ"מ:
 28 : פתח חד מיניהו ואמ' / ד; פתח חד ואמ' כ"מ: דיחוי חילמא / האי
 מאן דחזא חלמא ד:
 29 : דפרסי / דפרסי ד: ולימא ריבונו שלעולם / ולימא הכי רבש"ע ד:
 רבן העולמים כ"מ:

גניזה ברכות עמוד 15 (ברכות נה, ב)

חילופי נוסחאות והערות

- 1 : תלום - אחרים / בין חלמתי לי בין שחלמו אחרים עלי כ"מ; בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי חבירי ובין שחלמתי על אחרים ד; ברי"ף הנוסח: בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי אחרים ובראש הנוסח: בין שחלמתי אני לעצמי בין שחלמו לי חבירי;
- 2 : ואין / ואם ד; רופאים / רפאם ד; מרא / מרה ד; משה / כ"מ; וכ"ה ברי"ף ובראש כאן; משה רבינו ד;
- 2-3 : משה - וכחוקיה מחליו / משה רבינו וכמרים מצרעתה וכחוקיה מחליו וכמי יריחו על ידי אלישע ד; משה וכמי יריחו ע"י אלישע וכמרים מצרעתה וכחוקיה מחליו כ"מ;
- 3 : וכעמך מצרעתיה / וברי"ף הנוסח: וכצרעת געמן ובראש הנוסח: וכצרעת געמן ע"י אלישע; חסר ד כ"מ;
- 4 : את קללת / קללת ד; מרעה לטובה / לברכה ד; לטובה כ"מ; ברי"ף הנוסח: עלינו לברכה; ובראש הנוסח: עלינו לטובה;
- 4-5 : כך הפוך לי כל חלומתי הללו לטובה ותחלימי ותחייני / כך הפוך כל חלומותי עלי לטובה ד; כך תהפוך עלי כל חלומותי לטובה כ"מ;
- 5 : וניכון בהדי כהני ונעני כולי עלמא אמן / וכע"ז הנוסח ברי"ף ובראש: וניכון וניסק בהדי כהני וימרון כולי עלמא אמן; ומסיים בהדי כהני דעני צבורא אמן; ומכוון דעתיה עליה כהני צבורא אמן כ"מ;
- 5-6 : פתח אידך / ואי לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בנבורה אתה שלום ושמן שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום פתח אידך ד; וכי מתדרי כהני אפיהו לימא אדיר במרום שוכן בנבורה אתה שלום ועמך שלום יה"כ שתשלים לנו שלום פתח אידך כ"מ;
- 6 : האי"ן מן / האי מאן ד; דסליק / וכ"ה בעין יעקב; דעיל ד; לתא ד; לביתא כ"מ; מעינא / מעינא בישא ד; לינקוט / כ"מ; לנקוט ד; ידיה / ידיה ד; ידיה כ"מ;
- 6-7 : בידא דשמאליה / ד; אטרפא דגזריתא דשמאליה כ"מ;

- 7-8 : תיסתכל בטרפא דינחיריה דימיניה / אטרפיה דנחיריה דימיניה כ"מ;
בידא דימיניה ד
- 8 : ותימא הכי / ולימא הכי אנא פלוני בר פלוני ד; קא אחינא / קאחינא ד;
עינא / עינא בישא ד; שני / שנאמר ד; דכתיב כ"מ:
- 9 : פ' ע' ע' ג' / פורת עלי עין וגו' ד; א' ר' אבהו / וכ"ה בברכות לעיל
כ' / אוב"מ פ"ד, א וראה בעין יעקב ברכות פ"ט הנוסח אמר רב;
חסר ד:
- 10 : א' / אמר מהכא ד; בק' הא' / בקרב הארץ ד; במים / (בין השיטין
נקוד עק"הב" לסימן מחיקה):
- מכסיין אותן אין עיין הרע / בעין יעקב הנוסח: ואין העין; מכסים
עליהם ואין עין רע ד; מכסים עליהם ואין העין כ"מ:
- 11 : עיין רע' / עין רעה ד; עין הרע כ"מ: אם עינא דידיה מחיא לאחרינא /
ואי דחיל מעינא בישא דייליה ד; חסר כ"מ:
- 11-12 : מסתכל בטרפא דנחיריה דשמאליה / ליחוי אטרפא דנחיריה דשמאליה
ד; חסר כ"מ:
- 12 : מאי / מאן ד; לא ליגליה / לא לגלי כי היכי דלא לתרע מוליה מכאן
ואילך לגלי ד; לא לגלי ולא מיתרע מוליה מכאן ליגליה כ"מ:
- 13 : כיהא דרבה / כי הא דרבא ד; אמ' להן לשמיעה טירקו גאלי למחר
אמ' להו / לא מגלי מכאן ואיל א"ל לשמיעה ד; אמר לשמיעה טרוקו
גלי למחר א"ל לשמיעה כ"מ:
- 14 : ואכריון בשוקא דסני לי ליחדי לי רחים לי ליבעי עלי רחמי / אכריון
רבא הלש מאן דרחים לי ליבעי עלי רחמי ומאן דסני לי ליחדי לי ד;
ואכריון מאן כו' דרחים לי בעי רחמי עלי דסני לי ליחדי כ"מ: שני /
וכתיב ד; כדכתיב כ"מ:
- 15 : וגו' / אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו ותשיב
מעליו אפ' ד; חלומות שוא / וחלומות השוא ד; החלומות שוא כ"מ;
בעין יעקב הנוסח: החלומות השוא: וכי / כ"מ; כי ד; חילמא / כ"מ
חלמא ד:
- 16 : חלומות שוא / (בכ"י במקום זה כתם); וכי החלומות השוא ד; מתמי
וכי החלומות כ"מ; בעין יעקב ובילקוט זכריה ר' רמו תקעה הנוסח:
הזה מתמה ואמר וחלומות השוא:

- לא קשיא / רבא רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב וחלומות השוא
 ידברו לא קשיא ד; רבא רמי כתיב החלומות שוא ידברו וכתיב בחלום
 אדבר בו כ"מ: מ:
- 17 : כן / כאן ד: א' ר' ביטא בר זיוא / א"ר ביטא בר זבדא ד; א"ר ביטא
 א"ר זירא, כ"מ: א' ר' בעקא א"ר פדנה א"ר נוהריי / א"ר עקיבא
 א"ר פנדא א"ר תחום א"ר בירים ד; אמר רב עוקבא א"ר פבנא א"ר
 תחום א"ר פרנא בא"ר כ"מ: מ:
- 17-18 : א' ר' ביטא - ומנ ר' נוהראי / וביזחסינ ערך, ביטא כתב א"ר ביטא בר
 ביטא א"ר עוקבא א"ר פרנא א"ר תחום א"ר בירים משום זקן אחד
 ומנ ר' מנאה ור' מנאה משום זקן אחד ומנ ר' נוהראי:
- 18 : ומנ ר' בנאה ואמרי לה א' ר' בנאה מישום זקן אחד ומנ ר' נוהראי /
 ומנ ר' נוהראי ד; ומנ ר' נוהראי כ"מ: מ:
- 20 : ומה שפטר לי זה לא פטר לי זה ומה שפטר לי זה לא פטר לי זה / ומה
 שפטר לי זה לא פטר לי זה ד: נתקיימו / נתקיימו בי ד:
- 21 : אטו קרא הוא / אטו כל החלומות הולכים אחר הפה קרא הוא ד; וכי
 כל החלומות הולכין אחר הפה קרא הוא כ"מ: מ: כי דר' / ובדרבי ד:
 א"ר אלעזר / ד' כ"מ: וכן הגי' בירושלמי מעשר שני סוף פרק ה' אבל
 בילקוט ושב, רמו קמו העוסח: אמר ר' יוחנן:
- 22 : א' / אמר ד:
- 23 : מעינ חלמיה / מעינ חלמיה ד; כעין חלמיה כ"מ: מ: כי טוב פתר / ח'
 ד' ד' / ודעא / ידע ד:
- 24 : היראהו חלום ופיתרון חלום / הראוהו חלומו ופתרון חלומו ד' שני איש
 חלומו ופתרון חלום הבירו ולזה חלומו ופתרון חלומו של חברו כ"מ: מ:
 חלום ופיתרון חלום של חברו / וכ"ה בשמ"ר פ"ח: חלמא ופתרוניה
 ד' חלם חבריה:
- 25 : אמר ר' יוחנן שלשה חלמות / כ"מ: מ: א"ר יוחנן השכים ונפל לו פסוק
 לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה ואמר ר' יוחנן ג' חלומות ד' מתקיימין /
 מתקיימין ד: אילו הן / חסר ד: של שחרית / חלום של שחרית ד:
- 26 : שחלם ונשנה / וחלום שנפטר בתוך חלום ויש אומר אף חלום שנשנה
 (שנשנה) ד' כ"מ: מ: על / ועל ד: א' פ' ע' וגי' / וע' ד: מ:

[44]

- 26-27: א' רבא מנין שאין (בין השיטין כתר) מראין לו לאדם כ"מ; אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יוחנן אין מראין לו לאדם ד; ראה עין יעקב ובילקוט דניאל, רמו תתרגש הנוסה: אמר רבא: ...
- 27: ואנת / אנת ד: ...
- 28: אנת מלכא רעיוני לבך חגורע / ורעיוני לבבך תגורע ד: ...
- א' רב יוסף / וכ"ה בעין יעקב; אמר רבא ד: ...
- תדע דלא חזי איניש / כ"מ; תדע דלא מחזו ליה לאיניש ד: ...
- 29: ולא פרו ולא פילא / ולא פילא ד: ...

גיוזה ברכות עמוד 16 (ברכות נו, א)

חילופי נוסחאות והערות

- 1: חזית דאמו פרסאי ושבו לך / וכ"ה בעין יעקב; חזית דמשחרי לך פרסאי וגרבי בך ד; חזית משחדי לך פרסאי כ"מ: ...
- ורעין בך חזורי / בכ"ה הכתב מטושטש) ורעין בך שקצין ד; וגרבי לך וטחני בך קשותא כ"מ: ...
- 2: מאי חזינא / (בין השיטין חוקן חזינא); אמריתו דחכמתו טובא אימא לי מאי חזינא ד: ...
- 3: וטחני בך קשיאתא בדחיו אתא / וטחני בך קשיאתא ברחייה ד; ורעין בך חזירי כחוטרא כ"מ: הרהר / הרהר ד: ...
- 4: דהיה יהיב / הוה מאן דיהיב ד: למעליותא / ד; טבא כ"מ: ...
- 5: לגרעותא / ד; בישא כ"מ: חילמא / חלמא ד: ...
- 6-5: אביי דיהב ליה - רבא דלא יהב ליה מפשר ליה לגרעותא / אביי יהיב ליה חזא ורבא לא יהיב ליה ד: ...
- 7: אקרנתו / אקרנתו ד; חזינן דאקרנתו כ"מ: ...
- 10-7: בחילמן שורך טבוה לעיניך / ל' ת' מ' מ' לאכניה א' לי נפיש עיסק ... ושתיית מיהדות דליבך לרבא א' ליה פסוד עיסקך ... ולא הגי לך למ' מעצבותא דליבך אמרו ליה אקרנתו בניך ובנותיך נתו. א. אחר /

בחלמין שורך טבוח לעיניך וגו' לרבא אמר ליה פסיד עסקך ולא אחני לך למיכל מחדוא דלבך אמרי ליה אקרינן בנים ובנות תוליד וגו' לרבא אמר ליה כבישתיה לאביי א"ל בנך ובנתך נפיש ומיוסכן בנתך לעלמא ומדמיין באפך כדקא אולן בשביה אקרינן בנים ובנותיך נתונים לעם אחר ד :

לרבא א"ל כבישתיה לאביי א"ל כטיבותיה לאביי א"ל מרווחא עסקך ואחני לך למיכל בישראל לרבא א"ל מיפסדא עסקך ולא אחני לך בשרא למיכל א"ל חזינן דקריין בהילמא בניך ובנותיך וגו' כ"מ :

10 : אמ' ליה / א"ל ד : ואת לקריבאי ודביתך / את אמרת לקריבך והיא ד :

11 : ... ומנסבא להון / והבת להון ד ; ונייתא דקרתא אחרינא ונסבין לבנתך ומדמיין באפווי כדקא משתקלי כ"מ :

דהוה ליה עם אחר / דהוי כעם אחר ד ; כעמא נוכראה כ"מ : אמ' ליה / א"א ד :

12 : דביתחו שכבה בניך ובנתך גימסרי לאיתתה אבא / דביתחו שכבה ואתו בניה ובנותיה לדי איתתה אחריתי ד ; איתתך מתה בנך ובנתך מסירין כ"מ :

אמר ליה אקרינן / דאמר רבא אמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב מאי דכתיב בניך ובנותיך נתונים לעם אחר זו אשת אבך אקרינן בחלמין ד ; חזינן / בהילמא כ"מ :

13 : לחמך ושתי בלב טוב ייניך / לחמך ד ; כו' כ"מ : רווח עיסקך וטבחת / מרווח עסקך ד ; טבחת כ"מ :

14 : האי פסוקא מיחיד ואתא דליבך / פסוקא מחדוא דלביך ד :

15 : ומינן עציבותא אכלת ושתיים דליפנה פחדך / א' ליה חזון וראו כל עמי הארץ כי שם ה' גו' / טבחת ולא אכלת ושתיים וקרית לפכותי פחדך אקרינן וזקע רב תוציא השדה לאביי א"ל מרישיה לרבא א"ל מסיפיה אקרינן ויתים יהיו לך בכל גבולך וגו' לאביי א"ל מרישיה לרבא א"ל מסיפיה אקרינן וראו כל עמי הארץ וגו' ד :

15-16 : לרבא אמ' ליה נפיק לך שמא דראש מתיבתא / לאביי א"ל נפק לך שמא דריש מתיבתא הוית אימתך נפלת בעלמא ד ; נפק שמך דריש מתיבתא ודחלי כ"ע מינך כ"מ :

- 17 : אמרינן / אמרי ד' : חזון חסי על פום ייני / חזון בשרא על פום דני ד' ; חזיונ
 חסא דקדחא אפום דני כ"מ :
- 17-18 : עיסקך כי חסא / עסקך כחסא ד' ; עסקך ומעפף כחסא כ"מ :
- 18 : א' ליה מאי אר עיסקך / א"ל מריר עסקך כי חסא ד' ; אמר מריר עסקך
 כחסא כ"מ :
- אמר ליה / אמרי ליה חזון בשרא על פום דני לאביי אמר ליה בסיס
 חמרך ואתו כולי עלמא למזבן בשרא וחמרך מינך לרבא אמר ליה
 תקף חמרך ואתו כולי עלמא למזבן בשרא למיכל ביה ד' : דתליא /
 דתלי ד' : מידלי עיסקך / מדלי עסקך כדיקלא ד' :
- 19 : הא לי עיסקך / חלי עסקך כתמרי ד' ; חסר כ"מ : רומני אפום דני /
 רומנא דקדחי אפום דני ד' :
- א' ליה מאי לי עיסקך לרבא א' ליה ... עיסקך / אמר ליה עשיק עסקך
 כרומנא לרבא אמר ליה קאי עסקך כרומנא ד' ; כוליה עסקך כרומנא
 לרבא א"ל פסיד עסקך וקאזיל כרומנא כ"מ :
- 20 : דינפל בבירא / דינפל לבירא ד' : א' ליה כיבעי עיסקך כי האי מידי
 דינפל בבירא ... ולא משתכח / א"ל מתעבי עסקך כדאמר נפל פתא
 בבירא ולא אשתכח ד' ; אמר מיבעי עסקך כי הני מידי דינפל לבירא
 כ"מ :
- 21 : א' ליה סארי עיסקך וסארי ליה בבירא / א"ל פסיד עסקך וסארי ליה
 לבירא ד' : חזון פטר חמור דקאם עלם / חזיונ בר חמרא דקאי אאיסון
 ונער ד' ; חמרא דקאי איסון כ"מ :
- 22 : ... מתיבתא יקאים עלך אמורא / מלכא הוית וקאי אמורא עלך ד' :
- 22-23 : א' ליה פטר חמור גהיט בתפילך אמ' ליה מיניסאי הוה קאי אני ליה
 דפטר חמור גהיט בתפילך / א"ל פטר חמור גהיט מתפילך א"ל לדידי
 חזי לי ואיתיה אמר ליה וא"ו דפטר חמור ודאי גהיט מתפילך ד' ; חסר
 כ"מ :
- 23 : עיין רבא וחזא דגהיט סוף אול לתודיה גביה / לסוף אול רבא לתודיה
 לגביה ד' ; חסר כ"מ :
- 24-25 : חזוי דשא דינפל איתך שכבא כבי דינחור בנתך ובנתך שכבי חזוי תרתי
 יוני דיפרח תרתי גשי מגרשת חזאי רישאי לפתות קולפי אכלת / חזאי

דשא ברייתא דנפול אמר ליה אשתך שכבה אמר ליה חזיא ככי ושני
 דנתור א"ל בנך ובנתך שכבן אמר ליה חזאי תרתי יוני דפרח א"ל תרי
 נשי מגרשת אמר ליה חזאי תרי גרגילידי דלפתא אמר ליה תרין קולפן
 בלעת ד; אשיתא דברייתא דנפול א"ל אתתא שכיבא תרי בנאי דפתור
 ונפול א"ל תרין בנך מייתו רישי לפתות א"ל קילפי בלעת כ"מ:

25 : יתיב באידרובא ישיבה דבי רבנן / ההוא יומא ויתיב בי מדרשא ד;
 ליבי מדרשא כ"מ:

25-26 : גבבו ריפתא מגסו נהורי מיהדדי בהדי דרחשי בתר הדדי אשכחיה לרבא
 מחזיה בקולפי סוף יהב ליה חזא / אשכח הנהו תרי סג נהורי דהו
 קמנצו בהדי הדדי אול רבא לפרוקינהו ומחזיהו לרבא תרי דלו למחזיה
 אחריתי אמר מסתיי תרין חזאי לסוף אתא רבא ויהיב ליה אנרא ד;
 אשכח הני תרי דקא מצערי אהדדי אול לפרוקינהו אתו ומחזיהו בקילפא
 בעא למחזיה אחרינא א"א מסתיי תרווייהו דחזאי לסוף אתא רבא
 ויהיב ליה אנרא כ"מ:

26-27 : חזי בית גדול אדנא (בין השיטין כתוב חצר) דינפל אביי שכיב אבקא
 דאתא עלי מתיבתיה אתיא לגבך / חזאי אשיתא דנפל א"ל נכסיים בלא
 מצרים קנית א"ל חזאי אפדנא דאביי דנפל וכסיין אבקה א"ל אביי
 שכיב ומתיבתיה אתיא לגבך ד; א"ל חזאי דשא ברייתא דאיבר ונפיל
 א"ל נכסי בלא מיצרא קנית דנפל ואחותו אבקן ומכסיין א"ל אביי
 שכיב ואתא מתיבתך נבך כ"מ:

27-28 : חזי דסתרוהו לביתא ארחא ארחא מיבדרן שמעתך בעלמא / חזאי
 אפדנא ידיי דנפיל ואתו כולי עלמא שקיל לבינתא לבינתא א"ל
 שמעתך מבדרן בעלמא ד; ומשלפינהו לבנותא ולכסותא כ"מ:

28-30 : חזי מוחקרא דינפל א' ליה אודרא מיכי ביסדיאך נפק אקרין הילילא
 מיצדאה ניסא מתעבד לך סוף אול סודיא למכדא אמ' ואנא כהדי גברא
 דצריך לניסא למה לי בהדי דסליק לגידא נפל מיניה סיפרא דהוה
 כתי' ביה כל חלומות הולכין אחר הפה א' ליה אי לא בדילך הוה /
 חזאי דאבקע ריש ונתר מוקרי א"ל אודרא מבי סדיא נפיק א"ל אקרין
 הללא מצראה בחלמא א"ל ניסא מתרחשי לך הוה קא אול בהדיה
 בארבא אמר בהדי גברא דמתרחשי ליה ניסא למה לי בהדי דקא סליק
 נפל סיפרא מיניה אשכחיה רבא וחזא דהוה כתיב ביה כל החלומות
 הולכין אחר הפה אמר רשע בדיך קיימא ד;

אתר דעת - מכללת הרצוג

[48]

אברהם י. כץ

דבוע רישיי ונתר מן קדו א"ל אורדא אקרין לי בחלמא הלילא
דמצראי א"ל ניסא מיתרחש לך. לסוף הוה קאויל בהדיה במברא אמר
ליה אנא בהדי גברא דקא סליק לעדא נפל מיניה ספרא מימיניה חזא
רבא בדידך תליא מילתא וצערן לי כ"מ:

שפ

פירוש

בני לבן חמי אף על גב דמי דעשה זבן
 בכוריה ליעקב דכתב וימכר את
 בכוריה ליעקב חזי מאי כותב ביה וש
 וישטם עטו את יעקב אילו בע אף על
 גב דעל כורחיה שקלו בכוריה מעשה
 דכתיב ובני ראובן בכור ישראל כ"ד
 הצבור ובחלו יעושי אבין נקמה בכור
 בכוריה ליוסף בן ישראל ולא להיוחס
 לבכוריה אפילו הכי לא איקני ביה דכור
 וישטם ראובן ויעלהו מעדים
 רות אמרי ירחק לבסה נקרא שמה רות
 מפני שזמנה שמה יתן מגניה
 דה שריהו להקבה בשירותיה
 ומגלן דשטם גרים אמרי א
 קרא לבן חזו מפעלות להם
 שפנת בארץ אלהי קרא שפנת לא
 שפנת ואמרי ירחק מגוסו ה שפנת

פירוש

בן יוחאי קשה תדבות רעה בתוך בירתי
 שלאדם יותר מכללחמת גוג ומגוג ו
 דאילו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב ו
 לבנה רגשו גוים וגו' ית צבו מלכי
 ארץ וגו' מה רבן צרי לא טריב ואילו
 גבי הרבות רעה כתיב ממנו ללוד
 בברחו מטע אבשלום בנו וכפסב
 מה רבן צרי ממנו ללוד ככיה וכן
 וקיינה ללוד מעבש ליה דקני ל שמשון
 בן אבשלום מטע לאדם שהיו לו אונס
 למחר וצואת עלבן שטר חוב קודם
 שהיה לו לאחר שראהו שגח אף
 וכן שאם לו הקיפה הגע כ
 לרעה מעביתך עצב ואם
 הוא או ממנו דרחם על
 שהוא אבשלום שגח מיד
 פטח ומעור ארץ היכא פרא לחומי

תעבדו אחוהי ביר הכנסת בשעה שה
 שהצבור מתפלל לאמר יהושע בן
 לוי אסור לו לאדם לעבד אחוהי ביר
 הכנסת בשעה שהצבור מתפלל אם
 אפ"י לא אמרן דליכא בי עשרה אבל
 איכא בי עשרה לית לן בה סימנין
 דעשרה אנן אפ"י לא אמרן דאין דלא
 דארי טונא ודלא מנח תפילין אבל אנן
 ודליכא שני פתחים ודליכא כעשרה
 אחריני אבל איכא חד מדיני לית לן
 בה עקיבה בגדי רב אל בפרס
 סימנין תנא אנס ל עקי
 שלשה דברים אי אהב א
 כשהורגין בשר אין חותם
 גבי שונאן וכיזנו שתיין
 על פי סתיד וכשינועין אי
 בט דבר צבור קשה דברי

כעשאתא דב דרב אחא בר אבהו מאי קראה
 וישלח יעקב ויקרא לרחל תנא אמר רבין
 גמלאל מטעם שלשה דברים אני אוהב
 את הפרסויים ענושין באכילתן וענושין
 בבית הכסא וענושין בדרך ארץ
 את צוית לביקורתא האם רביוסף
 אילו פרסויים ויה שים לגיהנם
 רבין גמלאל אומרי עלך שיעלה עמך
 השחר אמר רבי הורה אמר שמואל ה
 הלכה כרבין גמלאל תניא ר' שמעון
 בן יוחנן וצמי פעמים שאדם קורא
 קריאת שמע שתי פעמים בלילה אחת
 יגד עמוד השחר ואחר
 יעלה עמוד השחר ויוצא
 יצתו אחת שלום ואחר
 הוא גופה קטיא אמר רב
 פעמים שאדם קורא קריאת שמע

אלו סקנים של עקורב אמי דב אמי דב קשרין גטמ לז לשמד
 וזוהי חבילה אחת והישימעמילתא מבי מדדשא ואתי ואיסא
 ואתסח תשא דקונע קמיה דז יוחנן סעה בזפרק לפרק ואת
 וזוהי זחפרק סעה אחת לפרק ראסח כאמצע הפרק חזו לחולת
 הפרק מן בתיה לכתיה חזו לכתיה ראשונה אמר ליה ר' יוחנן לא
 אמרן אלא דלא אמר למען עמי ימיכם אבי אמר למען ידמי ימיכ סוכה
 נקט תתי אמר אלא אמר אמר למען עמי לישמעלי זה ר' יוחנן
 האמרין קורין ברש האילן ובראש הערב מה שאין
 ובראש הערב כגזלו תורבן האומנין קורין בראש האילן
 ובראש הערב וכתב ר' יוחנן חזית ובראש הערב ושאר כו'
 האילנות קורין לפסח וכתב ר' יוחנן רביה בן בריה בן ייוד נחמ
 ומתהלך לפ' שאין דעתו מלשבת עליו ר' יוחנן ליה רב מרי בברא
 דסת שמואל לכתנא האמרין קורין בראש האילן ובראש הערב
 וסא לא כדכתיב ודמי סודי שבועין בן יוחנן אמי הקורא את שמו
 קורין שיכון את לכו שם שם קורין ור' יוחנן הוא אומ הסכת ושמן
 ור' יוחנן מה להין בוניה אמר כאן נמי סודי אישתיק ולא אמר ליה ר' יוחנן
 סודי אמר ליה מדי שמי עלך כחא אמר ס' ההכי אמר ר' יוחנן כטר
 כמ' אסתי קורין ויתביא בתהיל אמר עסקי כמ' אבתא וקורין
 ל' קס' און כפרק ראשון טע כפרק שני ור' יוחנן פועלין סודי
 עסקי וכתב ר' יוחנן ב' חבילת קורין קורין של ימי ביבין למ' הודארה
 וכתב ר' יוחנן של שמונה עשרה אמר יוחנן ר' יוחנן ר' יוחנן ר' יוחנן
 ייטב וכתב ר' יוחנן מינן שמונה עשרה לא קשאו תורבן אמר
 האר' יוחנן ר' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן
 ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן
 ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן
 ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן
 ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן ור' יוחנן

עשוין מלאכה אצל בעל הבית קודם קדושת שמע וכו' והוא עין
ואין סברין לניהו וסברין לאוריהו שתי סבות כיון כי סוד האוריהו
טקנה שניה פניהו כסוד הארץ וכולל בונו ייחודם כאמרו ר' הוסי
כסוד הארץ כדא בעושין כשמן אבל בעושין בעדות א' שהיה
בעל הבית מסב עמון מברכן פתקן ארבע **מתנה** חתן פסוד מקוץ
שמע לילה הראשון ועד מוצאי שבת אמר א' עשה מעשה
מעשה סבך גמליאל שנשא אשה וקר אבל ליה שנשא אשה ר'
תלמידיו לא למדתו רבינו שחוק פסוד מקריה שמע בלילה הראשון
אמ' להם איני שומע לכם לבטל ממנו מלכות שמים אפי' שענה אחת'
תנו רבנן כשסתך בבתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך סידך פרט
לחתן מוכן אמרו הטונס את הכתולה פסוד ואת האלמנה חייב
מאי משמע אמר פנא כדרך דעה דרך רשות אה הכא רשות לאפוקי
האי דבי מצוה קא עסיק מי לא עסיקין קא אויל לדבר מצוה ואפילו
הכי ייביה רחמנא לקרות אמן כן נטוב קרא בלכת מאי בלכת שמע'
מצוה בלכתך דרך הוא דמתחייבת אבל בלכת לדבר מצוה פטירת א'
הכי מאי אירא הכונס את הכתולה אפי' הכונס את האלמנה נמי האי טיר
והאי לא טירד אלא מצוה טבעה ספנתו כים הואיל וטירד הכי נמי תמו
וכי תמא הכי נמי אלמא אמר אכא כד זכרא אמר אבל חייב כמ'
מצת האמורהו כהויה חוץ מן התפילין שנאמ' נהן פאר שת' לשים לאכד'
ציון חתן להם פאר תחת אפר מעשה תולת תחת רוח כוחו וקולו' להם
איל העירק מסע' לה להפאר קשיא אמרי' והם טירד ארשת הס'
סירדא רמניה **מתנה** רחן בלילה הראשון שמחה אשהו אמרו לו
תלמידיו ליה' למדתו רבי שנאכל אסוד ברחיצה אמ' להם
אין צב כשאר כל אדם איסתעס אפי' מאי טעמ' אצנית לילה דרבנן סת'
ואורי' ייב' ס' דרבנן כהו רמח בלילה ואיסתעס לא טרורבנ'
מתנה סתמי עבדו וקבל עליו תחומין אמרו לו תלמידיו ליה'

ויהי זהו כי אין מקבלין תנאומין על העברים אמר להם אין טובי עבדך נבשע
 תורבנן עבדים ושפחות אין עומדין עליהם
 כשורה ואין אומרין עליהם לא ברכת אברים ולא תנחומי אברים מעשה
 שמחה שפחות של אר"י עור ונבסו תלמידיהו לתמוז כוז שראה אותם
 עלה לעלה על אחריו נבנס לאפליין נבנסו אחריו ונבנסו לטרקלין ונבנסו
 אחריו נבנסו לטרקלין נבנסו אחריו אמר להם במדומה אע שא זס נביי
 בפושים ועבשיו אפי' כדוחזין או אתם נבויס לא אמרת לכם עבדים יי
 ושפחות אין עומדין עליהם כשורה ואין אומדין עליהן לא ברכת אברים
 ולא תנחומי אברים אלא בשכ שאומרין לו לארס על שורו ועל חמורו
 שמתו המקום ימלא חרותך כך אומרין לארס על עבדו ועל שפחתו
 המקום ימלא חרותך תורבנן עבדים ושפחות אין מספדין עליון
 ריוסי או אפיה עבד כשר אומרין עיראי אש
 ונהיה מיניע אמרו לתלמידיהו אם כן מה הנחת לכשרים תורבנן ע
 עבדים ושפחות אין אומרין עליהם לא אכא פלוני ולא אימא פלונית הוי
 מעבדים ושפחות של בית רבן שהיו קורין עליהם אכא פלוני אימא פלונית
 מאי טעמא משום דחשיבי תורבנן אין קורין אבות אלא לשלשרי
 ואין קורין אמהות אלא לארבע אבות מאי טעמא אילמא דלא ידעין א
 מדאין קא אתנן ואי משמען קא אתנן אוהבי אמהות נבי לא ידעין א
 מדחל קא אתנן ואי מלאה קא אתנן אלא עד הכא חשיבי טפי לא חשיבי
 אפי' אלעזר מאירכה כן אברכך בחיי וישמך אשא נפי כן אברכך
 בחיי אקרית שמעך וישמך אשא נפי זו תפלה אכ ארס עשה כן עליוהבי
 אים כמו חלב ודסן השבע נפשי ולא עוד אלא שנהל שני עולמות העולם
 הוח והעולם הבא ושפתי רגות יהל פו שתי רגות הללו למה אחו
 כעולם הוח וזאת לעולם הבא ר אלעזר כתיב רמסין עלותיה אר"י
 יהירצון מלפניך לוי יתבינו רבשגו ותעין ברענו ותתלב שכך תתק
 ותעסב ברחמיך ותתעטף בחיהידיך ויראזר כחנינוך ותבא ולפך

אמרו עליו ערבן יוחקן וכו' שלא תקריבו אדם שלום בעולם ואמרו
 מי כסוד? סודו אכפוסיה רובו תכלית חכמה תשובה וסודו סוד
 סודים שלא יהיה אדם קדא ושונה וסודו סודו וכו' שחאמרו
 ממנו של ראשית חכמה ידאת לו שכל טוב לכל עושיהם ולדמיהם
 לא נאמר אלא לעושיהם לעושין לשמה ולא לעושין שלא לשמה
 וכל העוסקין שלא לשמה נח להם שלא נבראו סודו אכפוסיה
 רוב העולם הבא אכן לא אכילה ולא שתייה ולא משא ולא סמך ולא
 קטאה ולא תהרות אלא ערוקים גמורים וישנים ופירותיהם כראשון
 ועזקן מזיו השכינה שזו יחזו את ה' ואלו השתו תע רבנן
 הכסחה שהכתיבן הקצה לנשים יותר מן האנשים שנשים שאערת
 קמנה שמענה קולי בעת כטחות האונה אמרתו אם ליה רבול האם
 הע נטי במאי וכיון אם לה באקרוי כליהו בני כנשתא ובאתו ייבב
 יבגן וטריין לעבדיהו עד דאתו מכירבן כל הוו מפטרי רבנן מבי
 ואמרי ליה מבי הנינא אמרין ליה הכי עולסך תדאה בחיך ואחריוך
 לחילעולס ותקורך לחד דורים פך ידבר חכמות ושפרותך דע
 יכיעו לטונך תדחי שרעת לך יתנה חכמות וכליותך תעלונה משרים
 עניך יאירו במאור תורה ועפעףך יישירו צורך פנך יתהיר כוונה
 הרקייע פעמך ירוצו לשמע לדברי שמיך יומין כל הוו מפטרי
 רבנן סב רב חסדא ואמרי לה מבי רב שמאי בר נחמני אמרין ליה הכי
 אלו פניו מסובלים אין פרין ואין יוצאת ואין עושה כרחובותינו מא
 אלו פניו מסובלים רב ושמואל אמרו לה ר' יוחנן די ארעור חד אם אלו פני
 כהנה מסובלים במצות וחד אמר ישיב בתורה ובמצות מסובלים כסוד
 מאי אין פרין שלא תהא סיעתו כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואן
 האדומי ואין יוצאת שלא תהא סיעתו כסיעתו של דוד שיצא ממנו
 אחיניתול ואין עושה שלא תהא סיעתו כסיעתו של אלישע שיצא ממנו
 נחזו כרחובותנו שלא יהא לט בן איתלמיד שמסדיה תכשילו ברכים

מן יחודי שיש אל אבירוב הרחוקים מעדקה וכו' ושמאל
 ואבירוב זה יחודי וד' יחודי זה אמר כל העולם כלו ניוון בעדקה וכן ניוון
 פדוע וזה אמר כל העולם כלו ניוון בזכות וכן אמר בזכות עצמן אין ניוון
 וסדר יחודה אמר רב רמ"ב ויחודה אמר רב ככל יוסף קור יוצאת
 מהר חודש מסודות ואמרת כל העולם ניוון בשביל חנה כע חנה כע רח
 קב ורובין בלד מערב שבת לערב שבת ופליגא דר' יוסף רמ"ב ר'
 יוסף מאן אבירוב נבא מפשאני כ' וכו' וכן אמר אבירוב
 וי' רחא לא מיניירי חר מיניה אמר רב אשי והני כע מהא מחסיה
 אבירובי איתו דקא חזו בשבטא דמתיבתא ותי' זימנע כשרא תא מיניירי
 מורי מיניה **מתוך** חתן אב רעה לקרות קרית שמע לילה הראשון
 קורא רבן שמעון בן גמליאל לאכל הרחצה לטול את השם
 יסור למיסרא מאי דרבן שמעון בן גמליאל חייש ליוהרא ורבנן לא
 חייש ליוהרא והא איפכא שמעון לחו דרבן מקום שנהנו לעשות מלאכה
 בתשעה כאב עושין מקום שנהנו שלא לעשות אין עושין וכל מקום
 תלמיד חכמים נטלים רבן שמעון בן גמליאל אומ' לעולם יעשוכל ארבי
 עצמו כולמדי חכמה קשיא ארבע ארבע וקשיא רבן שמעון בן גמלי
 ארבען שמעון בן גמליאל אמר ר' יוחנן מוחללין השטה רב ששת ברירה
 דרב אדי' לעולם לא תפוך רבן ארבען לא קשיא קרית שמעון בבית
 הלב תליא מלתא אינא מסנה דעתאי לא מיהוי כיוהרא והתם כיון דכולי
 עלמא קא עביד מלאכה והא לא עביד מיהוי כיוהרא רבן שמעון בן
 גמליאל ארבען שמעון בן גמליאל לא קשיא רבא כבנות הלב תליא מלתא
 והא מסנה רבא מי' בסין ואי אמר מי' עטא לכוין דעתאי מתחוי כיוהרא
 מאי אמת דכול עלמא קא עביד מלאכה והא לא עביד לא מחוי י'
 כיוהרא **על** אמר עבדוהא הוא דלית ליה פוק חזי ננה
 בלע אמר עבדוהא **עלך** היה קורא **סתרה**

